

2023-01

þÿ — ¼ - Á ¹ ¼ ½ ± Ä ¿ Å ™ É ¬ ½ ½ · Š ± À
þÿ ³ ¹ ± Ä ± À ± ¹ ´ ¹ ¬ ⁰ ± ¹ Ä ¹ Â ¿ ¹ ⁰ ¿ ³ - ½
þÿ Ä É ½ ´ ³ É ½ ¹ Ã Ä Î ½

þÿ š ± Á ± Ä ¶ ¿ ³ ¹ ¬ ½ ½ · , ™ ¿ Å » ±
þÿ œ µ Ä ± Ä Ä Å Ç ¹ ± ⁰ Ì Á Ì ³ Á ± ¼ ¼ ± ™ Ã Ä ¿ Á ± Â , £ Ç ¿ » ® š ¿ ¹ ½ É ½ ¹ ⁰ Î ½ • À ¹ Ã Ä · ¼ Î ½ , µ
þÿ ´ ½ , Á É À ¹ Ã Ä ¹ ⁰ Î ½ £ À ¿ Á ´ Î ½ , ± ½ µ À ¹ Ã Ä ® ¼ ¹ ¿ • µ ¬ À ¿ » ¹ Â ¬ Æ ¿ Ä

<http://hdl.handle.net/11728/12438>

Downloaded from HEPHAESTUS Repository, Neapolis University institutional repository

Τμήμα Ιστορίας, Πολιτικής και Διεθνών Σπουδών

**Μεταπτυχιακό στη Νεότερη και Σύγχρονη Ιστορία -
Εξ Αποστάσεως**

**Τίτλος: Η μέριμνα του Ιωάννη Καποδίστρια για τα παιδιά
και τις οικογένειες των Αγωνιστών**

ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ: Ιουλία Καρατζογιάννη

ΜΗΝΑΣ/ΕΤΟΣ: Ιανουάριος 2023

**Μεταπτυχιακό στη Νεότερη και Σύγχρονη Ιστορία - Εξ
Αποστάσεως**

**Τίτλος: Η μέριμνα του Ιωάννη Καποδίστρια για τα παιδιά και τις
οικογένειες των Αγωνιστών**

Ιουλία Καρατζογιάννη ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ

Ιανουάριος 2023

Περιεχόμενα

Ευχαριστίες.....	5
Περίληψη	6
Εισαγωγή	7
Κεφάλαιο 1ο Η κατάσταση της παιδείας πριν την έλευση του Καποδίστρια	9
1.1 Εκκλησία και παιδεία κατά την Τουρκοκρατία πριν την έλευση του Καποδίστρια ..	9
1.2 Ο ρόλος και η συμβολή των μοναστηριών.....	10
1.3 Η Εκπαίδευση στα χρόνια της Επανάστασης.....	11
Κεφάλαιο 2ο Η ταυτότητα και βήματα του Ιωάννη Καποδίστρια	12
2.1 Ιωάννης Καποδίστριας: Η ταυτότητα του Ιωάννη Καποδίστρια.....	12
2.2 Ενηλικίωση – Σπουδές – Κοινωνική προσφορά	13
2.3 Η Ελλάδα υποδέχεται τον πρώτο Κυβερνήτη	14
2.4 Η Ορκωμοσία του Καποδίστρια στο Ναύπλιο	16
2.5 Η Αίγινα υποδέχεται τον Κυβερνήτη Καποδίστρια.....	17
2.6 Η Ορκωμοσία του Καποδίστρια στην Μητρόπολη Αιγίνης	19
2.7 Έργο, χωρίς μισθό, κλονισμένη υγεία και ελάχιστη τροφή	20
2.8 Ο τρόπος διακυβέρνησης της Ελλάδας από τον Καποδίστρια	22
2.9 Η οικονομική πολιτική του Ιωάννη Καποδίστρια	23
Κεφάλαιο 3ο Η εκπαιδευτική πολιτική του Ιωάννη Καποδίστρια και η στήριξη των παιδιών των Αγωνιστών.....	26
3.1 Η Εκπαιδευτική πολιτική του Ιωάννη Καποδίστρια	26
3.2 Τα «Κοινά Σχολεία», η δωρεάν εκπαίδευση προς όλους και η «Ιόνιος Ακαδημία» .	28
3.3 Το Ορφανοτροφείο.....	30
3.4 «Πρότυπο Σχολείο» και Αλληλοδιδασκτικά Σχολεία	34
3.5 Το Κεντρικό Σχολείο	34
3.6 Η Εκκλησιαστική Σχολή στον Πόρο	36
Κεφάλαιο 4ο Επιστολές του Ιωάννη Καποδίστρια που φανερώνουν την αγάπη του προς τους αγωνιστές και τα ορφανά της Ελληνικής Επανάστασης του 1821	37
4.1 Εισαγωγή.....	37
Συμπεράσματα.....	55
Βιβλιογραφία.....	56

Όνοματεπώνυμο Φοιτητή/Φοιτήτριας: Καρατζογιάννη Ιουλία

Τίτλος Διπλωματικής Εργασίας: Η μέριμνα του Ιωάννη Καποδίστρια για τα παιδιά και τις οικογένειες των Αγωνιστών

Η παρούσα Διπλωματική Εργασία εκπονήθηκε στο πλαίσιο των σπουδών για την απόκτηση εξ αποστάσεως μεταπτυχιακού τίτλου στο Πανεπιστήμιο Νεάπολις και εγκρίθηκε στις [ημερομηνία έγκρισης] από τα μέλη της Εξεταστικής Επιτροπής.

Εξεταστική Επιτροπή:

Πρώτος επιβλέπων (Πανεπιστήμιο Νεάπολις Πάφος).....[ονοματεπώνυμο, βαθμίδα, υπογραφή]

Μέλος Εξεταστικής Επιτροπής:[ονοματεπώνυμο, βαθμίδα, υπογραφή]

Μέλος Εξεταστικής Επιτροπής:[ονοματεπώνυμο, βαθμίδα, υπογραφή]

Ἡ ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΔΗΛΩΣΗ

Η Ιουλία Καρατζογιάννη, γνωρίζοντας τις συνέπειες της λογοκλοπής, δηλώνω υπεύθυνα ότι η παρούσα εργασία με τίτλο «Η μέριμνα του Ιωάννη Καποδίστρια για τα παιδιά και τις οικογένειες των Αγωνιστών», αποτελεί προϊόν αυστηρά προσωπικής εργασίας και όλες οι πηγές που έχω χρησιμοποιήσει, έχουν δηλωθεί κατάλληλα στις βιβλιογραφικές παραπομπές και αναφορές. Τα σημεία όπου έχω χρησιμοποιήσει ιδέες, κείμενο ή/και πηγές άλλων συγγραφέων, αναφέρονται ευδιάκριτα στο κείμενο με την κατάλληλη παραπομπή και η σχετική αναφορά περιλαμβάνεται στο τμήμα των βιβλιογραφικών αναφορών με πλήρη περιγραφή.

Ο/Η Δηλών /σα

Ευχαριστίες

Θα ήθελα να ευχαριστήσω τον επιβλέποντα καθηγητή μου και την οικογένεια μου για όλη την στήριξη τους στο πλαίσιο της παρούσας διπλωματικής εργασίας

Περίληψη

Ο Ιωάννης Καποδίστριας, ο πρώτος Κυβερνήτης της Ελλάδας υπήρξε μια από της σπουδαιότερες προσωπικότητες. Η συμβολή του στη δημιουργία ενός «σύγχρονου» ελληνικού κράτους ήταν τεράστια και το έργο που άφησε πίσω του δεν μπορεί να το αμφισβητήσει κανείς «εχθρός ή φίλος του». Η Επανάσταση του 1821 άφησε πίσω της μια χώρα ερειπωμένη και τους Αγωνιστές της σε άθλια κατάσταση. Μέχρι σήμερα έχουν ειπωθεί πολλά για το έργο που προσέφερε με γνώμονα το εθνικό και όχι το προσωπικό του συμφέρον. Ωστόσο, ο Ιωάννης Καποδίστριας επιδίωξε να φροντίσει οικονομικά και ηθικά τις οικογένειες και τα παιδιά των αγωνιστών της πατρίδας. Ίδρυσε σχολεία σε πολλά μέρη της Ελλάδας και παράλληλα επιδίωξε να στείλει πολλά ορφανά με δικά του έξοδα στο εξωτερικό με σκοπό να σπουδάσουν.

Λέξεις κλειδιά: Ιωάννης Καποδίστριας, Ελληνική Επανάσταση, οικονομική ενίσχυση, ηθική στήριξη, ίδρυση σχολείων.

Εισαγωγή

Αποτελεί γεγονός πως η Ιστορία της Νεότερης Ελλάδας έχει συνδέσει την τύχη της με την σπουδαία προσωπικότητα του Ιωάννη Καποδίστρια, του πρώτου κυβερνήτη του Ελληνικού Κράτους. Έως και σήμερα έχουν γραφτεί χιλιάδες συγγράμματα, μονογραφίες, άρθρα, μονογραφίες που έχουν απασχολήσει την επιστημονική κοινότητα, με σκοπό την σκιαγράφηση αλλά και την κατανόηση του σπουδαίου έργου του. Μέσα από το αρχειακό υλικό αλλά και από τις επιστολές του μπορεί κανείς να μελετήσει πολλές πλευρές της πολυκύμαντης ζωής του και να θαυμάσει τις ενέργειες και τις δραστηριότητες του που προκαλούν δέος σε όποιον τις διαβάσει.

Ωστόσο, παρά το γεγονός πως πολλοί γνωρίζουν την πολιτική του πορεία και το σημαντικό του έργο για την ανάπτυξη και εξέλιξη της Ελλάδας, λίγοι γνωρίζουν για την στήριξη του Ιωάννη Καποδίστρια σε ορφανά και οικογένειες που έζησαν τις δύσκολες στιγμές του Αγώνα. Σύμφωνα με την Κούκου (1995), ο Ιωάννης Καποδίστριας προσπαθούσε να συγκεντρώσει με κάθε τρόπο τα ορφανά και διάφορες οικογένειες που έχασαν παιδιά κατά τη διάρκεια του Αγώνα στις Ελληνικές κοινότητες των μεγαλουπόλεων με σκοπό να τους σιτίσει και να τους περιθάλψει.¹ Επίσης, επιδίωξε να συνεργαστεί με τις κατά τόπους Ελληνικές εκκλησίες διαφόρων πόλεων, καθώς και με εύπορους Έλληνες, με σκοπό να ιδρύσει σχολεία και να δώσει στέγη σε απροστάτευτα ορφανά και περιπλανώμενα παιδιά. Η ευαισθησία του Καποδίστρια προερχόταν από την πεποίθηση του πως τα ορφανά ήταν η «μέλλουσα ελπίδα του έθνους».²

Στόχος λοιπόν της μεταπτυχιακής διατριβής είναι να παρουσιαστεί το έργο του Ιωάννη Καποδίστρια μέσω των προσωπικών του επιστολών αναφορικά με τη στήριξη και τη μέριμνα του σε ορφανά και οικογένειες των Αγωνιστών.

Βασικά ερευνητικά ερωτήματα: Πώς κατάφερε να στηρίξει τα ορφανά του Αγώνα ο Ιωάννης Καποδίστριας; Ποιες κινήσεις έκανε για να στηρίξει τα ορφανά και τις οικογένειες των Αγωνιστών;

¹ Έλενη Ε. Κούκου. (1995). *Ιωάννης Καποδίστριας: ο άνθρωπος – ο διπλωμάτης (1800-1828)*.

² Βασίλης, Κρεμμυδάς. (2012). «*Η διακυβέρνηση Καποδίστρια*». *Σύντομη ιστορία του ελληνικού κράτους*. Αθήνα: Καλλιγράφος.

Αναγκαιότητα και σπουδαιότητα: Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω είναι σημαντικό να έρθουν στο φως κι άλλες πλευρές του έργου του Ιωάννη Καποδίστρια. Οι επιστολές του Κυβερνήτη προς τα ορφανά και οικογένειες των Αγωνιστών φανερώνουν πτυχές του που δεν είναι γνωστές στο κοινό. Κρίνεται λοιπόν απαραίτητο να έρθουν στο φως οι επιστολές που βρίσκονται στα ΓΑΚ της Κέρκυρας και να παρουσιαστεί μια πλευρά του Κυβερνήτη που αξίζει να διαβαστεί από κάθε Έλληνα.

Μεθοδολογία: Έπειτα από αρκετές επισκέψεις στα ΓΑΚ της Κέρκυρας και έπειτα από συζητήσεις με την υπεύθυνη των ΓΑΚ, παραχωρήθηκε η άδεια ώστε να πραγματοποιηθούν κι άλλες επισκέψεις στα Αρχεία με σκοπό την μελέτη των επιστολών του Ιωάννη Καποδίστρια αλλά και ποικίλων άλλων πηγών που βρίσκονται στα Αρχεία και αφορούν το σπουδαίο έργο του Κερκυραίου Κυβερνήτη. Έτσι, αναφορικά με τη μεθοδολογία, θα πραγματοποιηθούν επισκέψεις στα ΓΑΚ και παράλληλα θα επιχειρηθεί έρευνα στη βιβλιογραφία (άρθρα, επιστημονικές διατριβές, βιβλία, μονογραφίες) αναφορικά με το έργο και τη στήριξη που παρείχε στα ορφανά και τις οικογένειες των Αγωνιστών. Επίσης, θα γίνει έρευνα στα αρχεία της Βουλής και στον Τύπο αναφορικά με τη μέριμνα του Ιωάννη Καποδίστρια σε ορφανά και οικογένειες των Αγωνιστών.

Κεφάλαιο 1ο Η κατάσταση της παιδείας πριν την έλευση του Καποδίστρια

1.1 Εκκλησία και παιδεία κατά την Τουρκοκρατία πριν την έλευση του Καποδίστρια

Αποτελεί γεγονός πως το Οικουμενικό Πατριαρχείο ήταν η «Κιβωτός» μέσα στην οποία δημιουργήθηκε η ελληνική εθνική ιδέα. Το Οικουμενικό Πατριαρχείο υπήρξε άρρηκτα συνδεδεμένο με την παιδεία.³ Άξιο αναφοράς είναι πως ο Πατριάρχης Γεννάδιος Β΄ προσκάλεσε από τη Θεσσαλονίκη ένα σπουδαίο δάσκαλο, τον Ματθαίο Καμαριώτη, ώστε να διδάξει σε ένα μικρό σχολείο που ιδρύθηκε στην Κωνσταντινούπολη λίγα χρόνια έπειτα από την Άλωση.⁴ Από εκείνη την περίοδο και έπειτα, το Οικουμενικό Πατριαρχείο έδειξε μεγάλο ενδιαφέρον για τη συντήρηση του σχολείου. Πιο συγκεκριμένα, κατά το 1556, έπειτα από πρωτοβουλία του πατριάρχη Ιωάσαφ Β΄, το σχολείο μετονομάστηκε σε Σχολή. Παράλληλα ανεγέρθηκε νέο κτίριο και ανανεώθηκε το πρόγραμμα διδασκαλίας. Ιδρύθηκε λοιπόν η Πατριαρχική Σχολή, η οποία αποτελεί ένα από τα σπουδαιότερα σχολεία στον ελληνικό κόσμο.⁵

Έπειτα, κατά το 1593, με πρωτοβουλία του Πατριάρχη Ιερεμία Β΄, πραγματοποιήθηκε τοπική Σύνοδος. Ανάμεσα στις αποφάσεις της Συνόδου ήταν η προτροπή των Επισκοπών των επαρχιών να χρηματοδοτήσουν Σχολές όπου θα διδάσκονται νέα μαθήματα. Στη συνέχεια, κατά το 1622, ο νέος διευθυντής της Πατριαρχικής Σχολής, Θεόφιλος Κορυδαλλέας, κατάφερε μέσα από δικές του πρωτοβουλίες να δώσει αίγλη στη Σχολή και επηρέασε σε τεράστιο βαθμό το περιεχόμενο της παρεχόμενης εκπαίδευσης έως τον 18^ο αιώνα.

Επιπλέον, κατά το 1753 έχουμε την ίδρυση της Αθωνιάδου Σχολής, έπειτα από πρωτοβουλία του Πατριάρχη Κυρίλλου του Ε΄. Άξιο αναφοράς αποτελεί η τοποθέτηση του σημαντικότερου λογίου της εποχής στη θέση του διευθυντή της Σχολής, του Ευγένιου Βούλγαρη, ο οποίος επιδίωξε την ανάδειξη της Σχολής σε ένα υψηλού επιπέδου εκπαιδευτικό κέντρο.⁶ Τα επόμενα χρόνια παρατηρήθηκε μια απόσταση του Πατριαρχείου από το κίνημα του Διαφωτισμού, καθώς σημειώθηκε μεγάλη σύγκρουση με τα σχολεία που

³ Κώστας Λάμπας, *Η Εκπαίδευση. Οργάνωση και λειτουργία των σχολείων 1770-1821, Ιστορία του Νέου Ελληνισμού 1770-2000*, τομ.2 Η Οθωμανική κυριαρχία, 1770-1821: Διαφωτισμός-Ιστορία της παιδείας-Θεσμοί και Δίκαιο, εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 2003, σελ.75

⁴ Απόστολος Βακαλόπουλος, *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού*, τομ. Β1 Τουρκοκρατία 1453-1669. Οι ιστορικές βάσεις της νεοελληνικής κοινωνίας και οικονομίας, Θεσσαλονίκη, 1964, σελ. 258.

⁵ Άρθρο στην Δεκαπενθήμερη Εφημερίδα «Κιβωτός της Ορθοδοξίας», Ιωάσαφ Β΄ ο Μεγαλοπρεπής. Ένας σημαντικός Οικουμενικός Πατριάρχης με καταγωγή από την Κράνη των Ιωαννίνων, Αθήνα 2017, σελ. 11.

⁶ Γεωργίος Καδιγιαννόπουλος, Η Αθωνιάδα Εκκλησιαστική Ακαδημία στην ιστορία και το παρόν, *Πεμπτουσία*, 2014.

τον υπηρετούσαν. Αξιοσημείωτη μάλιστα είναι η απόφαση της Πατριαρχικής Συνόδου το 1821, όπου αναφέρει την κατάργηση των φιλοσοφικών μαθημάτων.⁷

Τέλος, θα πρέπει να σημειωθεί πως εκτός από το εκπαιδευτικό της έργο, η Εκκλησία συνδέθηκε με την παιδεία. Πιο συγκεκριμένα, οι δάσκαλοι που δίδασκαν στα σχολεία προέρχονταν από τον Κλήρο και διαδραμάτισαν σπουδαίο ρόλο στη διάδοση της ελληνικής παιδείας.

1.2 Ο ρόλος και η συμβολή των μοναστηριών

Εκτός από το Πατριαρχείο, μοναστήρια διαδραμάτισαν επίσης σημαντικό ρόλο στην προώθηση της παιδείας.⁸ Ήταν αναμφισβήτητα οάσεις πνευματικής ανάτασης και κατάφεραν να ορθοποδήσουν μετά την άλωση. Εκτός από σημαντικές οικονομικές «οντότητες», τα μοναστήρια είχαν μεγάλη επιρροή στους χριστιανικούς πληθυσμούς και σε επαρχίες όπου οι χριστιανοί υπερετερούσαν. Τα μοναστήρια επίσης εξασφάλιζαν ασφάλεια, σίτιση και ρουχισμό.

Επίσης, κατά την οθωμανική περίοδο πολλοί επέλεγαν το δρόμο της εκκλησιαστικής καριέρας και μάλιστα πολλά μέλη της εκκλησιαστικής ιεραρχίας προέρχονταν από τα μοναστήρια. Το σημαντικότερο μοναστικό κέντρο ήταν το Άγιον Όρος. Ανάμεσα στα υπόλοιπα μοναστήρια ξεχώριζαν τα Μετέωρα, οι μονές Μεταμορφώσεως και Αγίου Στεφάνου, η μονή του Αγίου Ιωάννου του Θεολόγου, αλλά και οι μονές του Πόντου. Ακόμη, θα πρέπει να σημειωθεί πως οι βιβλιοθήκες των μοναστηριών φιλοξενούσαν στους κόλπους τους ελληνικά χειρόγραφα ενώ μέσα από τις ιερές μονές αναδείχτηκαν σπουδαίες προσωπικότητες όπως ο άγιος Κοσμάς ο Αιτωλός.

Στη διάρκεια της τουρκικής κατοχής, παρά τις «παραχωρήσεις» από την Υψηλή Πύλη προς τον ελληνικό πληθυσμό αναφορικά με την μόρφωση τους, υπήρξαν σπουδαίοι λόγιοι και

⁷ Χρήστου Β. Χαμχογιά, Ο Οικουμενικός Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Γρηγόριος ο ΣΤ΄ ο Φουρτουσιάδης, εν μέσω εθνικών και εθνοφυλετικών ανταγωνισμών, Διδακτορική διατριβή, υποβληθείσα στο Τμήμα Ποιμαντικής και Κοινωνικής Θεολογίας του Α.Π.Θ.

⁸ Απόστολος Βακαλόπουλος, *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού*, τομ. Β1 Τουρκοκρατία 1453-1669. Οι ιστορικές βάσεις της νεοελληνικής κοινωνίας και οικονομίας, Θεσσαλονίκη, 1964, σελ. 272.

κληρικοί όπου δίδασκαν σε μαθητές στα Κρυφά Σχολεία.⁹

1.3 Η Εκπαίδευση στα χρόνια της Επανάστασης

Παρά τις δύσκολες μέρες της Επανάστασης, το λαϊκό αίτημα για μόρφωση ήταν κύριο αίτημα των τοπικών διοικήσεων. Πιο συγκεκριμένα, στις 15/01/1821 στο πλαίσιο της συνέλευσης της Ανατολικής Στερεάς, ο Άρειος Πάγος επιλέχθηκε ως αρμόδιος για την κατασκευή και την εποπτεία σχολείων.¹⁰ Στη συνέχεια, το 1822, ιδρύθηκε έπειτα από πρωτοβουλία της Πελοποννησιακής Γερουσίας, ένα δημόσιο σχολείο στην Τριπολιτσά με σκοπό την διάδοση της ελληνικής παιδείας. Ακόμη, τον Φεβρουάριο του 1822 ο Οργανισμός της Προσωρινής Διοίκησης της Ελλάδας όρισε ως υπεύθυνο για ζητήματα παιδείας τον Μίνιστρο των Εσωτερικών.¹¹ Πιο συγκεκριμένα, έχουμε έναν εκπαιδευτικό μηχανισμό με τρεις βαθμίδες ενώ μια σημαντική ακόμη καινοτομία ήταν από την Γερουσία η εισαγωγή της αλληλοδιδασκτικής μεθόδου στα σχολεία.

Αξιοσημείωτο είναι πως η Γερουσία πρότεινε τον Ιωάννη Καποδίστρια σαν τον καταλληλότερο Κυβερνήτη και την αλληλοδιδασκτική σαν την ιδανικότερη μέθοδο διδασκαλίας. Μάλιστα, παρότρυνε τους νέους να σπεύσουν να διδαχθούν δωρεάν και τόνισε την υποχρέωση των οικογενειών για τη μόρφωση των νέων, αδιακρίτως φύλου. Ο Ιωάννης Καποδίστριας στη διάρκεια των σπουδών του ασπάστηκε αυτές τις ιδέες και τις εφάρμοσε στην συνέχεια κατά τη διάρκεια της θητείας του ως Κυβερνήτης της Ελλάδας.

Ωστόσο, θα πρέπει να σημειωθεί πως κατά την πρώτη Εθνοσυνέλευση της Επιδαύρου δεν έγινε λόγος για την παιδεία και την εκπαίδευση, ενώ στην ψήφιση του Νόμου της Επιδαύρου κατά την Β΄ Εθνοσυνέλευση, η δημόσια εκπαίδευση είχε κυρίαρχη θέση και τέθηκε υπό την προστασία του βουλευτικού σώματος.¹² Μάλιστα αποτέλεσε προτεραιότητα η ίδρυση σχολείων και η διοργάνωση της εκπαίδευσης ενώ εκλέχθηκε ως Υπουργός της Παιδείας ο Θεόκλητος Φαρμακίδης. Σημαντικά πρόσωπα που διαδραμάτισαν σημαντικό ρόλο στην

⁹ Σοφία Ηλιάδου-Τάχου – Ανδρέας Ανδρέου, Οι δομές της παιδείας στα «κρυφά σχολεία (1453-1912). Από το μύθο στην επιστημονική προσέγγιση της Ελληνικής παιδείας την περίοδο της Οθωμανοκρατίας», ΚΘ΄ ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ 16-18 Μαΐου 2008, Θεσσαλονίκη, 2009, σελ.98.

¹⁰ Βασιλείου Σωτηρούλα. (2021). ΑΝΤΑΜΟΙΒΕΣ ΤΩΝ ΑΓΩΝΙΣΤΩΝ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗΣ 1828-1844.

¹¹ Γεώργιος Βετουλάκης. (2019). Η ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΚΑΙ Η ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΟΥ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑ. (μεταπτυχιακή διπλωματική διατριβή). Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.

¹² Ο.π. Βετουλάκης.

οργάνωση της παιδείας ήταν ο Γεώργιος Γεννάδιος που είχε ως καθοδηγητή τον Αδαμάντιο Κοραή.

Κεφάλαιο 2^ο Η ταυτότητα και βήματα του Ιωάννη Καποδίστρια

2.1 Ιωάννης Καποδίστριας: Η ταυτότητα του Ιωάννη Καποδίστρια

Γεννημένος στην Κέρκυρα στις 10 Φεβρουαρίου του 1776 αποτελούσε το έκτο παιδί του Κόμη Αντώνιου Μαρία Καποδίστρια, ανώτερου αξιωματούχου στα Επτάνησα και της Αδαμαντίας Γονέμη.¹³ Ήταν μέλος μιας εξέχουσας οικογένειας της οποίας το όνομα ήταν γραμμένο στο Libro d'oro της Κέρκυρας. Ζώντας μέσα σε μια οικογένεια με θρησκευτικά ιδεώδη και με τρόπο αρχοντικό ,έπλασε το χαρακτήρα του σε μεγάλο μέρος. Από τον πατέρα, που ήταν ένας από τους πιο σημαντικούς νομικούς της Κέρκυρας, με δράση στο πολιτικό γίνεσθαι ,που δημιούργησαν την τοπική ιστορία, εμφανίζεται ως απόγονος από την ιταλική οικογένεια ευγενών Vittori.¹⁴ Η οικογένεια Vittori, παρουσιάζεται να έχει προέλευση από το Βυζάντιο. Σύμφωνα με το Δούκα Ιωάννη Κομνηνό, υπάρχουν ιστορικά ντοκουμέντα που αποδεικνύουν την παρουσία της παραπάνω οικογένειας στο Βυζάντιο από το ΙΓ' αιώνα καθώς και ότι είχε συγγένεια με την οικογένεια των Νικηταίων της Κων/πόλης.¹⁵

Έως τα 12 του χρόνια, ο Καποδίστριας εκπαιδεύτηκε σε σχολεία της Κέρκυρας και στο Μοναστήρι της Αγίας Ιουστίνης, μαθαίνοντας Λατινικά καθώς την Γαλλική και Ιταλική γλώσσα, ιππασία και πιάνο. Από την Αδαμαντία Γονέμη και από τον μοναχό Συμεών της Ιεράς Μονής Πλατυτέρας, όπου επισκεπτόταν από μικρός, πήρε ορθόδοξη Παιδεία.¹⁶ Στα 16 του, και ενώ έκανε ιππασία, έπεσε από το άλογο το οποίο έτρεχε εκτός ελέγχου, παρασύροντας τον ανίκανο να κάνει κάτι Καποδίστρια για αρκετά μέτρα στην περιοχή της Ιεράς Μονής Πλατυτέρας. Σώθηκε με τη βοήθεια του παπά της Μονής, ο οποίος του περιποιήθηκε τα τραύματα. Τη σωτηρία του, ο Καποδίστριας την εξήγησε ως θαύμα της Παναγίας. Στη Μονή της Πλατυτέρας ,αναπαριστάται το γεγονός αυτό σε πίνακα που δημιούργησε ένας λαϊκός ζωγράφος.

¹³ Γεώργιος Παπαδόπουλος, *Ο Ιωάννης Καποδίστριας και το μεγάλο του ενδιαφέρον για την ελληνοπρεπή και ορθόδοξη μόρφωση των Ελληνοπαίδων, εντός και εκτός Ελλάδος.*

¹⁴ Γρηγόριος, Δαφνής (2018), *Ιωάννης Α. Καποδίστριας. Η γένεση του ελληνικού κράτους.* Αθήνα: Κάκτος.

¹⁵ Βερέμης Μ., Μιχαηλίδης Δ. (2020). *Ιωάννης Καποδίστριας. Ο αμνός της Παλιγγενεσίας των Ελλήνων.*

¹⁶ Χρήστος, Λούκος (2020), *Ιωάννης Καποδίστριας.* Αθήνα: Τα Νέα.

Τα επόμενα χρόνια, όταν επικοινωνούσε με τον πατέρα του μέσω γραμμάτων από το Εξώτερο, τελείωνε τα γράμματα του με τη φράση : «έπικαλοῦμαι τὰς δεήσεις και τὰς εὐλογίας τοῦ ἱερομονάχου Συμεῶνος».¹⁷

2.2 Ενηλικίωση – Σπουδές – Κοινωνική προσφορά

Στα 18 του χρόνια, το 1794, φεύγει για τη Βενετία και συγκεκριμένα για το Πανεπιστήμιο της Ραντονα με προοπτική να γίνει Γιατρός, το οποίο ήταν το Κέντρο εκπαίδευσης των νέων από την σκλαβωμένη Ελλάδα.¹⁸ Στη διάρκεια του 17^{ου} και 18^{ου} αιώνα, πολλοί έλληνες σπουδαστές επιλέχθηκαν στα επόμενα χρόνια ως ακαδημαϊκό προσωπικό του Πανεπιστημίου. Μετά από τρία χρόνια πήρε το πτυχίο του και στις 10 Ιουνίου του 1797 το διδακτορικό του. Το 1798, οι Γάλλοι συνέλαβαν και οδήγησαν στη φυλακή τον πατέρα του, γεγονός που μετέτρεψε την ευτυχία του σε στενοχώρια και άγχος για τη ζωή του λατρευτού του πατέρα.¹⁹

Ο Ιωάννης Καποδίστριας –σύμφωνα με τον ιστορικό Τάσο Γριτσόπουλο- είχε σπουδάσει επίσης, Ρητορική, Ιταλική Φιλολογία, Ιστορία, Θρησκευτικά, και την Αρχαία Ελληνική Γλώσσα. Πέρα από την Ιατρική είχε Πανεπιστημιακούς τίτλους στη Νομική και στη Φιλοσοφία. Για τους τρεις παραπάνω Πανεπιστημιακούς τίτλους έχουμε και άλλες πηγές που το αποδεικνύουν. Με την επιστροφή του στη Κέρκυρα, εργάστηκε ως χειρουργός με σκοπό την απάλυνση του ανθρώπινου πόνου . Αξίζει να υπογραμμίσουμε ότι σε φτωχούς ασθενείς δεν έπαιρνε χρήματα και έδινε τα φάρμακα τα οποία είχαν ανάγκη δωρεάν ,καθώς και τους βοηθούσε οικονομικά. Υπάρχει αναφορά που τονίζει τα εξής: *«εργάστηκε στο Οθωμανικό Νοσοκομείο της Κέρκυρας, αφιερώνοντας τη ζωή του, με λόγια και έργα, στη διάρρηξη του τείχους της αμάθειας και των προλήψεων. Η φήμη του ως χειρουργού, που εξασκούσε τη δυτική ιατρική και χειρουργική, γρήγορα ξεπέρασε τα σύνορα της Κέρκυρας, ενώ η δωρεάν θεραπεία που προσέφερε στους ποπολάρους ασθενείς του, είχε ως αποτέλεσμα να συρρέουν δυστυχείς και πονεμένοι άνθρωποι απ’ όλα τα Επτάνησα για να τον συναντήσουν»*.²⁰

¹⁷ Ο.π. Λούκος.

¹⁸ Κούκκου, Ελένη Ε. (2021), Ιωάννης Καποδίστριας, ο άνθρωπος, ο διπλωμάτης, 1800-1828, Αθήνα: Πατάκης

¹⁹ ΓΟΥΝΤΧΑΟΥΖ ΜΟΝΤΑΓΚΙΟΥ ΚΡΙΣΤΟΦΕΡ (2020). Καποδίστριας. Ο θεμελιωτής της Ανεξαρτησίας της Ελλάδας.

²⁰ Κρεμμυδάς, Βασίλης, Η διακυβέρνηση Καποδίστριας». Σύντομη ιστορία του ελληνικού κράτους. Καλλιγράφος, 2012.

Τέλη Μαΐου με αρχές Ιουνίου του 1802 δημιουργεί μαζί με άλλους γιατρούς τον Εθνικό Ιατρικό Σύλλογο. Στόχος του ήταν η πρόνοια για την υγεία της Επτανησιακής κοινότητας και η επιστημονική εξειδίκευση του. Γενικός Γραμματέας και κινητήριος μοχλός ήταν ο Καποδίστριας, με σπουδαία αποτελέσματα στους αντίστοιχους τομείς δραστηριοτήτων τους, και συχνά έκανε αναφορές με επιστημονικό περιεχόμενο, με καινοτόμα ιατρικά έργα.

Πέρα από τη δραστηριότητα του ως ιατρός, ο Ιωάννης Καποδίστριας συνέθεσε μία σπουδαία δράση στις επιστήμες και στους χώρους των γραμμάτων. Με δικές του κινήσεις το 1802, δημιουργήθηκε στην Κέρκυρα, η «Εταιρεία των Φίλων», όπου τρεις φορές την εβδομάδα τα Μέλη μαζεύονταν και μιλούσαν για θέματα φιλολογίας καθώς και διάβαζαν κάποια έργα είτε δικά τους είτε άλλων συγγραφέων. Επίσης παρουσίαζαν θεατρικά έργα και άλλα καλλιτεχνικά δρώμενα με στόχο να ανεβεί το μορφωτικό επίπεδο του κόσμου.

2.3 Η Ελλάδα υποδέχεται τον πρώτο Κυβερνήτη

Η άφιξη του Καποδίστρια ως πρώτου Κυβερνήτη στην Ελλάδα, έλαβε χώρα ανήμερα των Θεοφανίων του 1828 στο Ναύπλιο με πολεμικό αγγλικής παραγωγής «... υπό τήν κανονοβολήν όλων τῶν ἐν τῷ λιμένι πλοίων συνώδευσαν τόν κυβερνήτην εἰς τήν ξηράν αἰέλληναί Ἄρχαί καί οἱ πλοίαρχοι καί οἱ ἀξιωματικοί τοῦ δικρότου καί τῆς φρεγάτας· τόν ὑπεδέχθησαν δ' ἐπί τῆς ἀποβάσεώς του κληρικοί ἱεροφοροῦντες καί λαϊκοί, καί τόν ἔφεραν ψάλλοντες καί ἀγαλλόμενοι εἰς τό ἐπί τούτω δαφνοατρωθέν προαύλιον τῆς Μητροπόλεως, ὅπου τον ἀνέμεναν ἡ βουλή καί οἱ λοιποὶ ἐν τῇ νήσῳ πρῶχοντες». «Ὅταν ἔφθασε στό Ναύπλιο εἶχε φέρει μαζί του λίγα ἐπιπλα ἀπό τή μικρή του οἰκία που διέθετε στή Γενεῦη. Μόλις ἀντίκρισε τήν ἀθλιότητα καί τίς τρώγλες τῆς Ἑλλάδας διέταξε νά καρφωθοῦν πάλι τά κυβότια καί νά ἀγοράσουν κάποια στοιχειώδη γιά τή στοιχειώδη ἐπίπλωση τῆς μικρᾶς του οἰκίας».²¹

Η πραγματικότητα που είδε ο Καποδίστριας ήταν πολύ κακή. Πλήρης απουσία Θεσμών, στη ξηρά επιβαλλόταν ο «νόμος» του δυνατότερου. Η κατάσταση στην οποία βρισκόταν η χώρα αποτυπώνεται εύστοχα στα λόγια του Φρίντριχ Φον Τιρς: «Η χώρα ὅση εἶχε ἀπελευθερωθεῖ ὡς ἐκείνη τή στιγμή, ἔμοιαζε με ἕνα σωρό ἐρείπια πού καπνίζουν ὕστερα ἀπό μιά καταστρεπτική πυρκαϊά. Στή στεριά ἐπικρατοῦσε τό δίκαιο τῆς ἀρπακτικότητας τοῦ τοπάρχῃ

²¹ Ο.π. Δαφνής.

κοτζάμπαση και στην θάλασσα ή πειρατεία.... Κράτος, δηλαδή, και στην πιά ύποτυπώδη του έννοια δέν υπήρχε».²² Εξαιτίας όλων αυτών, πρωταρχικός του στόχος ήταν η εξάλειψη της πειρατείας, τον οποίο έφερε εις πέρας ο ναύαρχος Ανδρέας Μιαούλης.

Η Πελοπόννησος ζούσε σε άθλιες συνθήκες. Ο οποιοσδήποτε είχε ένα μεγάλο στόλο (ο Πετρόμπεης τη Μονεμβασιά, ο Κίτσος Τζαβέλλας τον Ακροκόρινθο, οι Γρίβας και Στράτος το Παλαμήδι) φέρονταν σαν τύραννος στον εξαθλιωμένο και χωρίς στέγη λαό. Αναμφισβήτητα, για τη μετατροπή αυτού του χάους σε κράτος ήταν αναγκαία μια κεντρική εξουσία που θα λειτουργούσε με πειθαρχία και οπωσδήποτε με θαρραλέα πολιτική που θα βρισκόταν αντιμέτωπη με το παλιό καθεστώς, τις οικογένειες που μέχρι τότε έπαιζαν καθοριστικό ρόλο για το πολιτικό γίνεσθαι και τη νέα γενιά των πλουσίων που η περιουσία τους αποκτήθηκε με δόλιους τρόπους εναντίον της Επανάστασης.²³

Οι πολεμιστές ήταν «άστεγοι», εκ των οποίων 25.000, δεν είχαν μισθό καθώς και έλλειψη τροφοδοσίας ενώ το μοναδικό έσοδο (δεκάτη και τελωνειακές εισπράξεις του Αναπλιού) δεν έφερνε τα επιθυμητά αποτελέσματα.²⁴ Ο ορισμός του κράτους, έστω και σε μία εμβρυϊκή κατάσταση ήταν ένα όνειρο. Γι αυτό το λόγο, σε σύντομο διάστημα ξανασχεδίασε το στρατό, τροποποιώντας τον από ανοργάνωτο σε στράτευμα με δομή και σχέδιο και εισήγαγε τον στόλο υπό την αιγίδα της κυβέρνησης, καθώς μέχρι εκείνη την στιγμή τα καράβια αποτελούσαν περιουσία των караβοκυραίων.²⁵ Με αυτή του την ενέργεια ήθελε να υπάρχει προστασία στα σύνορα και να ακυρώσει τη δύναμη των προεστών κάτι που φαίνεται και στα λόγια που χερισμοποιεί : «μίαν εύχην διαβιβάζουσί μοι αι έπαρχιαι, τήν διά παντός άπαλλαγήν αυτών από τής τυραννίας τῶν προυχόντων καί τῶν όπλαρχηγών».²⁶ Υπήρχε έλλειψη προϊόντων καθώς και εργατών που θα καλλιεργούσαν τη γη εξαιτίας μακρόχρονης υποδούλωσης από τους Τούρκους και της συνεχούς ανασφάλειας λόγω των πολέμων. Οι κάτοικοι άφηναν τα χωριά τους που είχαν καταστραφεί και που δεν μπορούσαν να ζήσουν, πηγαίνοντας σε ορεινές περιοχές και σε σπηλιές, προκαλώντας την ίδια στιγμή πρόβλημα στις κατοικημένες περιοχές που κατευθύνονταν διότι δεν είχαν τις απαραίτητες εγκαταστάσεις να τους φιλοξενήσουν. Υπήρχε παντελής έλλειψη χρημάτων και κυριαρχούσε η αναρχία εξαιτίας της μη ύπαρξης έστω και ενός βασικού κρατικού σχεδιαγράμματος.

²² Ό.π. Δαφνής.

²³ Ό.π. Βετουλάκης.

²⁴ Ό.π. Βετουλάκης.

²⁵ Λούκος, Χρήστος (2017), Ιωάννης Καποδίστριας Καποδίστριας η πορεία του στον χρόνο. Αθήνα: Βιβλιοθήκη της Βουλής των Ελλήνων.

²⁶ Ό.π. Λούκος.

Επιπλέον, «πάρα πολλοί ιερείς -περίπου 6.000 ή 7.000, καθώς και πολλοί επίσκοποι- είχαν σκοτωθεί κατά την διάρκεια του πολέμου. Σχεδόν μισές από τις επισκοπές ήταν κενές, και οι πρωτοσύγκελοι άσκούσαν τά καθήκοντα του τοποτηρητή. Μερικοί επίσκοποι είχαν ενσωματώσει άλλες επισκοπές. Επί σειρά ετών δεν ήταν δυνατή για τους ιερείς καμμιά οργανωμένη εκπαίδευση εκτός από τό σεμινάριο του Πόρου. Ο Μάουρερ (ό αντιβασιλέας του Όθωνα) αργότερα υπολόγισε ότι μόνον ένας στους εκατό ιερείς μπορούσε νά γράφει το όνομα του».

Οι συνθήκες δεν έδειχναν κανένα ενθαρρυντικό σημάδι ενώ η οικονομία του κράτους βρισκόταν στο μηδέν σύμφωνα με τον Γραμματέα των Οικονομικών Π.Ν.Λιδωρίκη απευθυνόμενος στον Καποδίστρια : «Εξοχώτατε, όχι μόνον χρήματα δεν υπάρχουν εν τω ταμείω, άλλα ούτε ταμείον υπάρχει διότι δεν υπήρξε ποτέ» ούτε τά χρήματα της επισκευής της κυβερνητικής κατοικίας δεν είχαν νά πληρώσουν...τό λέγω μέ έντροπήν, δεν ήμην εις θέσιν νά πληρώσω εις τούς κτίστας και τούς ξυλουργούς τά έξοδα των επισκευών, αιτινες έγιναν εις τό οίκημα το όποιον κατέχει ή Ύψηλότης σας και παρακαλώ αυτήν νά λάβη οϊκτον των ανθρώπων τούτων, οϊτινες απαιτούσι τά ήμερομίσθια των...». ²⁷

Εξαρχής, ο Καποδίστριας έπρεπε να αντιμετωπίσει τις δύσκολες καταστάσεις που αποτελούσαν την μέχρι τότε ζωή των Ελλήνων. Άθλια η πραγματικότητα μιας χώρας που στην ουσία δεν ήταν χώρα. Την ίδια περίοδο που ο Ιμπραήμ ήταν στον Μοριά και η Στερεά Ελλάδα είχε λεηλατηθεί. Ο αγώνας που εξακολουθούσε για την ελευθερία χρειαζόταν το 70% του προϋπολογισμού του Κράτους.

2.4 Η Ορκωμοσία του Καποδίστρια στο Ναύπλιο

Ο Καποδίστριας, έφθασε στην εκκλησία της Παναγίας, στο Ναύπλιο, που λειτουργούσε ως εκείνη τη στιγμή σαν έδρα του Βουλευτηρίου, όπου θα τελούνταν η επίσημη δοξολογία. Η Αντικυβερνητική Επιτροπή τον κατεύθυνε προς ένα πολυτελές κάθισμα που φτιάχτηκε για αυτό το γεγονός όμως ο Καποδίστριας δε δέχτηκε «έμεινεν εις τό έδαφος, ορθος και άσκεπής». ²⁸ Και «...έκεϊ όπου προσήκουσαι ευχαί προς Θεόν άνεγνώσθησαν, ευφημιαί εις τιμήν των υπερμάχων τριών Δυνάμεων και του Κυβερνήτου επλήρωσαν όλων τά στόματα,

²⁷ Ό.π. Λούκος.

²⁸ Βακαλόπουλος, Απόστολος Ε (1988). Ιστορία του νέου ελληνισμού, Η μεγάλη ελληνική επανάσταση 1821-1829: Ιωάννης Καποδίστριας ή η επώδυνη γένεση του νεοελληνικού κράτους 1828-27 Σεπτ. 1831. Θεσσαλονίκη: Ηρόδοτος

λόγος πατριωτικός ἐξεφωνήθη ὑπὸ τοῦ διδασκάλου Θεόφιλου Καΐρη, καί μετὰ τὴν τελετὴν, ὁ Κληρὸς, αἱ Ἀρχαί, οἱ Βουλευταί, οἱ παρευρεθέντες λοιποὶ πρῶχοντες, ὁ λαὸς καὶ οἱ συναποβάντες ξένοι συνώδευσαν τὸν Κυβερνήτην εἰς τὴν κατοικίαν του».

Μέχρι τότε ποτέ οἱ κάτοικοι τῆς Ἑλλάδος δὲν ἀσπάστηκαν με τόση θέρμη τὸν ευεργέτη τους. Σε μικρὸ χρονικὸ διάστημα ἀπὸ ὅτι περιγράφηκε παραπάνω, ὁ Καποδίστριας «ἔδωσε» τὸν ἀκόλουθο ὄρκο : «Ἐν ὀνόματι τῆς ἀγιωτάτης καὶ ἀδιαιρέτου Τριάδος ὀρκίζομαι νὰ ἐκπληρώσω κατὰ τὰς ὁποίας αἱ πράξεις τῆς Ἐπίδουρου, τοῦ Ἄστρου καὶ τῆς Τροϊζήνου ἔθεσαν βάσεις τὰ ἐμπιστευθέντα μοι χρέη παρὰ τοῦ ἔθνους. Ὀρκίζομαι νὰ τὰ ἐκπληρώσω μέχρι τῆς συγκαλέσεως τῆς ἐθνικῆς Συνελεύσεως κατὰ τοὺς κανόνας διὰ τῆς καταστάσεως τῆς προσωρινῆς Κυβερνήσεως ὀρισθέντας, μόνον σκοπὸν ἔχων νὰ προάξω τὴν πρόοδον τῆς ἐθνικῆς καὶ πολιτικῆς ἀνακαινίσεως τῆς Ἑλλάδος, ὥστε νὰ δυνηθῆ ὅσον τάχιστα νὰ ἀπολαύσῃ τῶν σημαντικῶν ὠφελειῶν τὰς ὁποίας ἡ ἐν Λονδίῳ συνθήκη τῆς 24ης Ἰουνίου 1827 τῆ ἐπαγγέλλεται. Καθίστημι ἑμαυτὸν ὑπεύθυνον δι' ὅλας τὰς πράξεις τῆς διοικήσεώς μου καὶ ἐγγυῶμαι νὰ ὑποβάλω αὐτάς εἰς τὴν κύρωσιν τῆς ἐθνικῆς συνελεύσεως, ἥτις θέλει συνέλθῃ τὸν Ἀπρίλιον μῆνα»...». «Πλημμελῆς φαίνεται ὁ τύπος τοῦ ὄρκου τούτου, ἂν καὶ τὸν συνέταξεν αὐτὸς ὁ κυβερνήτης γαλλιστί, διότι ἐλάλει ἀλλὰ δὲν ἔγραφεν ἑλληνιστί. Ὀρκισθεὶς νὰ κυβερνήσῃ τὴν Ἑλλάδα καθ' ὅς ἔθεσαν βάσεις αἱ πράξεις τῆς Ἐπιδαύρου, τοῦ Ἄστρου καὶ τῆς Τροϊζήνου, βάσεις πλήρους ἀνεξαρτησίας καὶ ἀντιπροσωπικοῦ πολιτεύματος, ὠρκίσθη νὰ τὴν κυβερνήσῃ καὶ καθ' ὃ εἰσηῖξε πολίτευμα μέχρις οὗ συνεκαλεῖτο ἡ ἐθνικὴ συνέλευσις εἰς ἀπόλαυσιν ρητῶς τῶν καλῶν ὅσα ἡ ἐν Λονδίῳ συνθήκη ἐπηγγέλλετο· ἡ συνθήκη δὲ αὕτη καθιστᾷ τὴν Ἑλλάδα ὑποτελεῖ τῷ σουλτάνῳ, καὶ τὸ πολίτευμά του δὲν ἦτον ἀντιπροσωπευτικόν».²⁹

2.5 Ἡ Αἴγινα υποδέχεται τὸν Κυβερνήτη Καποδίστρια

Στις 11 Νοεμβρίου τοῦ 1826, ἡ προηγούμενη Κυβέρνηση ἀπὸ αὐτὴ τοῦ Καποδίστρια με τὴν ὀνομασία «Διοικητικὴ Επιτροπὴ» ὅπου ἔδρευε στὸ Ναύπλιο, ἀποφάσισε νὰ μετακομίσει στὴν Αἴγινα, γιὰ νὰ εἶναι πιο ἀσφαλῆς καθὼς καὶ γιὰ στρατηγικούς λόγους.³⁰ Ἐκεῖ, ευχόταν ἡ Κυβέρνηση νὰ λειτουργοῦσε με ηρεμία καὶ νὰ ἐδίωχνε ἀπὸ πάνω τῆς τὰ τρελὰ «θέλω» τῶν αξιωματικῶν τοῦ στρατοῦ ἐνὼ παράλληλα νὰ τροφοδοτοῦσε τὸ στρατόπεδο ποῦ βρισκόταν

²⁹ Ὁ.π. Βετουλάκης.

³⁰ Ὁ.π. Βακαλόπουλος.

στην Αττική. Τη στιγμή που το καράβι πλησίαζε στο λιμάνι στη μικρή εκκλησία της Παναγίτσας (κτισμένη το 1806) πραγματοποιούταν η Θεία Λειτουργία προς τιμήν του Αγίου Μηνά.

Δεν μπορεί να θεωρηθεί ως αποτέλεσμα της τύχης ότι το επόμενο έτος, τον Απρίλιο του 1827, με τη δημιουργία της Τριμελούς Αντικυβερνητικής Επιτροπής, και με απόφαση της Γ' Εθνικής Συνελεύσεως των Ελλήνων, η Αίγινα θεωρήθηκε «ήσυχος και ασφαλής τόπος» με θέση «πλησίον εις το θέατρον τοῦ πολέμου».³¹ Και επειδή η Κυβέρνηση εγκαταστάθηκε στην Αίγινα ήταν αυτονόητο να ταξιδέψει εκεί ο Καποδίστριας προκειμένου να βρεθούν.

Η Αίγινα ξεκίνησε τις ετοιμασίες για την επικείμενη συνάντηση. Η Κυβέρνηση ζήτησε από τον Αστυνόμο να παρέχει «ικανάς δάφνας και μυρτιάς, αἱ ὁποῖαι θέλει χρησιμεύσουν προς εὐπρέπειαν ταῆς γενησομένης εἰς την ἔλευσιν του (νέου) Κυβερνήτου ὑποδοχῆς».³² Η Επιτροπή Ψαριανῶν και η Αστυνομία είχαν ευθύνη για την ηρεμία της πόλης, την καθαριότητα των οδῶν, οι οικίες καλωπίστηκαν και στον Μητροπολιτικό Ναό έγιναν οι αναγκαίες εργασίες γι αυτό το γεγονός. Αντίκρυ από τον εξώστη της Εκκλησίας ὅπου εἶχε τοποθετηθεῖ το πολυτελές κάθισμα του Κυβερνήτη, και επάνω σε μία σκάλα από πέτρα θα μιλούσε ο λόγιος Θεόφιλος Καΐρης. Ο Μητροπολίτης Ἄρτης Πορφύριος ἦταν καλεσμένος επίσης, για να οργανώσει το θρησκευτικό κομμάτι. Τα πάντα εἶχαν ετοιμαστεί για το καλοσῶρισμα του Κυβερνήτη. Στις 9 Ιανουαρίου 1828, ο Κυβερνήτης πήγε στην Αίγινα, η οποία θα ἦταν η ἔδρα της Κυβερνήσεως του, σύμφωνα με τον ιστορικό Τάσο Τριτσόπουλο.³³

Απόγευμα προς βράδυ της Τετάρτης 12 Ιανουαρίου του 1828, ἔφθασε στον ὄρμο της Περιβόλας, στον Μαραθῶνα της Αἰγίνας, το καράβι που μετέφερε τον Κυβερνήτη. Τη στιγμή που βρέθηκε στη στεριά «φωναί ..καί ζητωκραυγαί...βροντή πυροβόλων ὄπλων...ὄλων αἱ καρδιαί ἐσκύρτησαν» «Ἐκατό χιλιάδες ψυχές, κυρίως πρόσφυγες, συνωστίζονται στο μικρό και πανέμορφο νησί τοῦ Σαρωνικοῦ. Ἐνα μωσαϊκό ἀπό ανθρώπους - σωστή βαβυλωνία - ἦταν ἡ Αἶγινα τότε, ντόπιοι και ξένοι, Μωραῖτες, Ρουμελιῶτες, Νησιῶτες, Μικρασιάτες, Μακεδόνες, κληρικοί και δασκάλοι, ὀρφανά και χήρες, ἄνθρωποι κατατρεγμένοι, στρατιωτικοί και πολιτικοί, φτωχοί και πλούσιοι, ἀσήμαντοι ἄνθρωποι πού πάσχιζαν γιά ἕνα κομμάτι ψωμί, καί προσωπικότητες τοῦ Ἀγῶνα εἶχαν συγκεντρωθεῖ στό νησί. Κοντολογίς, ὀλόκληρη ἡ Ἑλλάδα σέ μικρογραφία. Ὅλοι αὐτοί, περίμεναν νά ὑποδεχτοῦν τόν Καποδίστρια. Ἐκεῖνον πού ἡ «θεία πρόνοια» εἶχε στείλει νά σώσει τήν Ἑλλάδα. Δέν ἦταν

³¹ Ὁ.π. Βακαλόπουλος.

³² Ὁ.π. Βακαλόπουλος.

³³ Ὁ.π. Κούκκου.

ἀγνωστος. Ἐννιά μῆνες τον περίμεναν νά ῥθει. Κι ὄλοι κάτι εἶχαν ἀκούσει γι αὐτόν. Οἱ μορφωμένοι βέβαια ἤξεραν περισσότερα γιά τόν ἄλλοτε ὑπουργό τῶν ἐξωτερικῶν τοῦ Τσάρου. Ἦταν μέγάλος διπλωμάτης καί πολιτικός, ἦταν ἀκόμα - πρέπει νά ἔταν - ἀδιάφθορος, ἀγνός, μέ τίμιες προθέσεις. Μ' ἕναν λόγο ἦταν ὁ ἀναμενόμενος Μεσσίας. Ἐτσι τόν ἐβλεπαν, ἔτσι ἤθελαν νά τόν βλέπουν. Κοντά τέσσερους αἰῶνες ὁ ὑπόδουλος Ἑλληνισμός ὀραματιζόταν τήν αὐγή πού θά ἔδιωχνε μακριά τά σκοτάδια τῆς σκλαβιάς. Τέσσερεις αἰῶνες ἀγωνίζονταν οἱ ρωμοῖοι γι αὐτή τή μέρα. Καί ἡ γαϊγιά, πού γαλουχοῦσε τά Ἑλληνόπουλα μέ τά παραμύθια τοῦ «μαρμαρωμένου βασιλιᾶ», καί ὁ λαϊκός ποιητής μέ τό «πάλε μέ χρόνια μέ καιρούς πάλε δικά μας θα ἔναι», κι ὁ φωτισμένος Ἑλληνας, πού δούλευε μέ τό «πέννα», καί τ' ἄξιο παλικάρι, πού κρατοῦσε αἰῶνες τώρα τό «πάλλα» στό χέρι, αὐτή τή μέρα τή λαμπρή εὐαγγελίζονταν. Ἡ ποθητή μέρα εἶχε φτάσει. Ὀλόκληρη ἡ Ἑλλάδα εἶχε στρέψει τό βλέμμα της στόν Καποδίστρια. Οἱ προσδοκίες ἑνός λαοῦ στηρίζονταν σ' ἕναν ἄνθρωπο. Το διαπίστωσε κι ὁ ἴδιος ὁ Κυβερνήτης, ὅταν ἀντίκρυσε τό ἐξαθλιωμένο πλῆθος πού πῆγε νά τόν ὑποδεχτεῖ. Το' νιώσε βαθιά, ὅταν εἶδε τά κουρελιασμένα ὀρφανά καί τις ἀναμαλλιάρες γυναῖκες νά προσμένουν ἀπ' αὐτόν τήν προσωπική τους σωτηρία».³⁴

2.6 Ἡ Ὀρκωμοσία τοῦ Καποδίστρια στή Μητρόπολη Αἰγίνης

Στις 26 Ἰανουαρίου, ἐγίνε μέ κάθε ἐπισημότητα ἡ Ὀρκωμοσία του, στήν Μητροπολιτική Ναό τῆς Αἰγίνας. Εκείνη τήν ἡμέρα ἐπίσης ἔδωσαν ὄρκο οἱ : ὁ Γραμματέας Ἐπικρατείας (σημερινός Πρωθυπουργός) Σπυρίδων Τρικούπης, οἱ Γραμματεῖς (Υπουργοί) καί τα 27 μέλη τοῦ «Πανελληνίου».³⁵

Στα λίγα λόγια πού ἐκφώνησε ὁ Καποδίστριας καί διασώζονται χάρι στήν Γ.Τερτσέρτη παρουσιάζεται ἡ πολύ ἀσχημη κατάσταση πού εἶδε ὁ Καποδίστριας κατά τήν ἀφίξη του στήν Αἶγινα : «...εἶδα πολλά εἰς τήν ζωήν μου, ἀλλά σάν τό θέαμα ὅταν ἔφθασα ἐδῶ εἰς τήν Αἶγινα, δέν εἶδα τί παρόμοιο ποτέ, καί ἄλλος νά μὴν τό ἰδεῖ. Προεἶδα μεγάλα δυστυχήματα διά τήν πατρίδα... Ζήτω ὁ Κυβερνήτης, ὁ σωτήρας μας, ὁ ἐλευθερωτής μας, ἐφώναζαν γυναῖκες ἀναμαλλιάρες, ἄνδρες μέ λαβωματιές πολέμου, ὀρφανά γδυτά, κατεβασμένα ἀπό τες σπηλιές. Δέν ἦτον τό συναπάντημά μου φωνή χαρᾶς, ἀλλά θρήνος. Ἡ γῆ ἐβρέχετο ἀπό δάκρυα, ἐβρέχετο ἡ μερτιά καί ἡ δάφνη τοῦ στολισμένου δρόμου ἀπό τό γυαλό εἰς τήν

³⁴ Β. Κωνσταντάρα, Ἰωάννης Καποδίστριας: ὁ ηγέτης, ὁ κυβερνήτης, ὁ διπλωμάτης, ὁ ἄνθρωπος.

³⁵ Ο.π.

Ἐκκλησίαν. Ανατρίχιαζα, μοῦ ἔτρεμαν τά γόνατα, ἡ φωνή τοῦ λαοῦ ἔσχιζε τήν καρδιά μου. Μαυροφορεμένες, γέροντες, μοῦ ἐζητούσαν νά ἀναστήσω τούς ἀπεθαμένους τους, μανάδες μοῦ ἔδειχναν εἰς τό βυζί τά παιδιά τους καί μοῦ ἔλεγαν νά τά ζήσω, καί ὅτι δέν τούς ἀπέμειναν παρά ἐκεῖνα καί ἐγώ...»

Επίσης, σε γράμμα προς τον Αδαμάντιο Κοραή ,ο Καποδίστριας αναφέρει: «Ἐγώ, φθάσας ἐνταῦθα εὐρηκα μόνον καλύβας ὅπου ἐσκεπάζοντο πλῆθος οἰκογενειῶν πειναλέων».³⁶

Ὅλες οι πληροφορίες συντέιναν ὅτι ο Καποδίστριας θα προσπαθούσε να οργανώσει μια χώρα που βρισκόταν σε τραγική κατάσταση. «Φτώχεια και ἐρείπια παντοῦ. Ὅλοι κατοικοῦσαν σέ καλύβες καί σκηνές, καί ἡ Ἑλλάδα ἔμοιαζε με ἀτέλειωτο στρατόπεδο. Τα παιδιά, τά περισσότερα ὀρφανά ἐξαιτίας τοῦ πολέμου, ἀλήτευαν, ζητιάνευαν και διαφθείρονταν σέ στρατιωτικά σώματα ὀπλαρχηγῶν».³⁷

2.7 Ἔργο, χωρίς μισθό, κλωνισμένη υγεία και ελάχιστη τροφή

Ο Καποδίστριας κατοικούσε σε σπίτι που ἄνηκε στην οικογένεια του ἔμπορου Μιχαήλ Μοίρα, του οποίου το πεπρωμένο ἦταν να γίνει το πρώτο Κυβερνεῖο της Ελλάδος, το οποίο ἀπέιχε λίγα μέτρα ἀπό την Μητρόπολη. «...θά ζήσει φτωχικά – ἔχοντας διαθέσει ὅλη του τήν περιουσία γιά τήν Ἑλλάδα - στόν χῶρο πού ἐλάχιστα, 2 ἔως 3 ὥρες τήν ἡμέρα, ἔχοντας γιά κρεβάτι του ἓνα ράντζο».³⁸

Ἡ μέρα του ξεκινούσε νωρίς ὅπου πήγαινε στην Ἐκκλησία, τρεφόταν ἐλάχιστα και η ἐπιθυμία του ἦταν να μην πληρώνεται, αν και ως ἀρχηγός κράτους δικαιούταν μισθό, ἀπόφαση που εἶχε περάσει δύο φορές ἀπό τη Βουλή των Ἑλλήνων και τη Γερουσία ,καθώς θεωρούσε-και το δήλωσε στις 4 Αὐγούστου 1829 στην Δ΄ Ἐθνοσυνέλευση τοῦ Ἀργους –ὅτι σύμφωνα με τις καταστάσεις που ζούσαν «ὅσοι ἀσκοῦσαν δημόσιο λειτούργημα ἔπρεπε να προσφέρουν καί ὄχι νά λαμβάνουν ἀπό τό πάμπτωχο κράτος...ἐλπίζω ὅτι ὅσοι ἐξ ὑμῶν συμμετάσχουν εἰς τήν κυβέρνησιν θέλουν γνωρίσει ὅτι δεν εἶναι δυνατόν να λαμβάνουν μισθούς ἀναλόγους μέ τόν βαθμόν τοῦ ὑψηλοῦ ὑπουργήματός των καί με τάς ἐκδουλεύσεις των ἀλλά ὅτι οἱ μισθοί οὗτοι πρέπει νά ἀναλογοῦν ἀκριβῶς μέ τά χρηματικά μέσα, τά ὅποια

³⁶ Ὁ.π.

³⁷ Ὁ.π. Βετουλάκης.

³⁸ Βασιλείου Σπανοῦ, Ἰωάννης Καποδίστριας: Ο θεμελιωτής του ελληνικού κράτους, Γνώμων Ἐκδοτική, Αθήνα 2009.

ἔχει ἢ κυβέρνησις εἰς τὴν ἐξουσίαν τοὺς. Τὰ ἀξιώματα εἶναι τιμητικά καὶ ὁ ἀναμειγούμενος στὴν πολιτείαν δὲν κάνει ἐμπορικὴν ἐπιχείρησιν».³⁹

Ο τρόπος ζωῆς του χαρακτηρίζεται ἀπὸ λιτότητα, σχεδὸν ἀπὸ ἀπουσία υλικῶν αγαθῶν, κάτι που θὰ ἔχει ἀντίκτυπο καὶ στὴν υγεία του, σύμφωνα με Γενικὴ Εφημερίδα τῆς Κυβέρνησης : «Ὁ γιατρός τοῦ εἶπε νὰ βελτιώσῃ λίγο τὴν τροφή του, ἦταν ἐπείγουσα ἀνάγκη γιὰ τὴν υγεία του. Κι ἐκεῖνος ἀπήντησε ἀποφασιστικά: Τότε μονάχα θὰ βελτιώσω τὴν τροφή μου, ὅταν θὰ εἶμαι βέβαιος ὅτι δὲν ὑπάρχει οὔτε ἓνα Ἑλληνόπουλο πού νὰ πεινάει...». Ἀκόμα ,με βάσει τα λεγόμενα του Μακρυγιάννη, ὁ Καποδίστριας τρεφόταν γιὰ 4 μέρες με μίαν κότεν ,κάτι που παρουσιάζει τὸ λιτό τρόπο ζωῆς του. Ἐπίσης, φθάνοντας στὴν Ελλάδα, παρέμειναν ὅλα τὰ ακριβὰ ἀντικείμενα που πήρε μαζί του ἀπὸ τὴ Ρωσία στὶς κούτες. Ἀξιοσημείωτη εἶναι ἡ συμπεριφορὰ του πρὸς τὸν Γ. Μαυρομιχάλη (τὸν μετέπειτα δολοφόνου του). Ὄταν, τὸ 1828, ἐφθάσε στὴν Αἴγινα ὁ Γ. Μαυρομιχάλης γιὰ νὰ συναντήσῃ τὸν Καποδίστρια ντύθηκε με πλούσια ρούχα ,γεμάτα με κοσμήματα γιὰ νὰ τιμήσῃ τὸν Κυβερνήτη. Ὁ Καποδίστριας, παρότι τὸν δέχθηκε με ωραῖο τρόπο τὸν ἐπέπληξε γιὰ τὴν ἐνδυμασία του λέγοντας του ὅτι πρέπει νὰ ζουν με τρόπο πιο λιτό σεβόμενοι τὰ δεινὰ που περνάει ὁ λαός.⁴⁰

Ὁ Καποδίστριας, πήρε τὴν πρωτοβουλία νὰ βάλῃ υποθήκη ὅλη τὴν ἀκίνητη περιουσία του που κληρονόμησε ἀπὸ τὸν πατέρα του στὴν Κέρκυρα καὶ νὰ ξοδέψῃ τὰ χρήματα του γιὰ βοηθήσῃ τὸ νεότευκτο ἐλληνικὸ κράτος.

Ἀξίζει νὰ σημειωθῇ ὅτι καὶ ὅλη ευρωπαϊκὴ πολιτικὴ σκηνὴ ἀναγνώρισε τὸ μεγαλεῖο του Καποδίστρια, κάτι που ἀνέδειξε καὶ ἡ κυρία Ελένη Κούκου ἡ ὁποία σχολίασε τὴν ἀπόψη του Goethe: «Ὁ Καποδίστριας πίστευε ὅτι θὰ μπορούσε νὰ κάνει ὅλους τοὺς ἀνθρώπους τόσο τίμιους ὅσο τίμιος ἦταν καὶ ὁ ἴδιος. Στὴν προσπάθειά του αὐτὴ θὰ δοκίμαζε τίς μεγαλύτερες ἀπογοητεύσεις καὶ θὰ συναντοῦσε τίς πιὸ βαθιές ἀντιδράσεις».⁴¹

Οι ἀπόψεις του Καποδίστρια γιὰ τὸ πὼς πρέπει νὰ φέρεται ἓνας πολιτικός, καὶ τίς ὁποῖες ὁ ἴδιος πραγματοποιοῦσε, καὶ ὄχι μόνο ἔγραφε, ἀποτύπωνε τὴν πολιτικὴ του ἀνωτερότητα σε σχέση με τὴν συμπεριφορὰ τῶν ἄλλων πολιτικῶν. Ὁ Καποδίστριας εἶναι ὁ πρῶτος Ἕλληνας πολιτικός που ἔκανε πράξη μίαν συμπεριφορὰ στὸ πλαίσιο τῆς πολιτικῆς που μέχρι τότε ἦταν ωραία σε θεωρητικὸ πλαίσιο.

³⁹ Ὁ.π.

⁴⁰ Ὁ.π. Σπανός.

⁴¹ Ὁ.π. Σπανός.

2.8 Ο τρόπος διακυβέρνησης της Ελλάδας από τον Καποδίστρια

Οι σκεπτόμενοι Έλληνες της περιόδου μετά την επανάσταση, όπως ο Θεόδωρος Κολοκοτρώνης ήξεραν ότι για την πραγματοποίηση ενός κράτους με δομή και οργάνωση έπρεπε να δώσουν πλήρη ελευθερία στο Καποδίστρια να εφαρμόσει το σχέδιο του.

Σειρά μελετών για τον τρόπο που δρούσε ο Καποδίστριας και τα αποτελέσματα που κατάφερε έρχονται στο φώς και τον αναδεικνύουν σε μια από τις πιο σπουδαίες προσωπικότητες της εποχής του. Επιπροσθέτως, θεωρείται ένας εκ των κορυφαίων φιλελευθέρων κάτι που φαίνεται και από το Σύνταγμα της Ελβετίας που ήταν δικό του δημιούργημα βασισμένο στην πίστη του ότι δεν μπορεί να υπάρξει Σύνταγμα και Βουλή χωρίς Κράτος.⁴²

Ο Καποδίστριας πήρε την ευθύνη για την διακυβέρνηση της Ελλάδος τονίζοντας ότι η κάθοδος του στην Ελλάδα θα ήταν το ανέβασμα του στο Γολγοθά. Πρώτος στόχος του Καποδίστρια ήταν να δημιουργήσει μια στέρεη και δυναμική κυβέρνηση για τη χώρα. Στη συνέχεια προβαίνει στην ανασυγκρότηση των διοικήσεων στις επαρχίες και στο νέο σχεδιασμό του στόλου και του στρατού. Ακόμα αναδημιουργεί τον αγροτικό τομέα, δίνει νέα πνοή στο εμπόριο και τη ναυτιλία, δημιουργεί ένα νέο νόμισμα από ασήμι, το φοίνικα και αλλάζει την πολιτική στο φορολογικό και δασμολογικό τομέα. Τέλος στη παιδεία και τη δικαιοσύνη θέλει να δώσει έναν αέρα εκσυγχρονισμού. Μετά από δική του υπόδειξη, και εξαιτίας της ανορθόδοξης πραγματικότητας που ζούσε η χώρα διέκοψε προσωρινά τη λειτουργία του Συντάγματος, ακύρωσε τις εργασίες της Βουλής, και την αντικατέστησε με το «Πανελλήνιον», μια 27μελής δομή που ήταν στη ουσία διακοσμητική και δεν έπαιρνε αποφάσεις, ενώ το βάρος της διακυβέρνησης το πήρε η Κεντρική Γραμματεία, ένα είδος υπουργικού συμβουλίου, με επικεφαλής τον ίδιο, το οποίο διαίρεσε τον ελλαδικό χώρο σε διοικητικές περιφέρειες.⁴³ Είχε δώσει υπόσχεση για εκλογές τον Απρίλιο του 1828, πράγμα που δεν κατέστη δυνατό εξαιτίας του χάους που υπήρχε στο εσωτερικό της χώρας. Παρόλα αυτά όταν πραγματοποιήθηκαν ακούστηκαν ψίθυροι για αλλοίωση του εκλογικού αποτελέσματος.

Το γεγονός όμως είναι ότι σε μικρή διάρκεια κατάφερε να δημιουργήσει μια κυβέρνηση που απέπνεε σεβασμό και έδινε στο λαό σιγουριά και ασφάλεια από πιθανές εισβολές από ξηρά ή

⁴² Ο.π. Κούκκου.

⁴³ Ο.π. Κούκκου.

θάλασσα. Τέλος στη εξωτερική πολιτική σημείωσε πρόοδο κερδίζοντας τον θαυμασμό των άλλων ευρωπαϊκών κρατών για τα επιτεύγματα που είχε καταφέρει.

2.9 Η οικονομική πολιτική του Ιωάννη Καποδίστρια

Ανάμεσα στα καθήκοντα του Κυβερνήτη, η δημόσια οικονομία αποτέλεσε ακόμη έναν τομέα της κρατικής δραστηριότητας, στον οποίο τα πάντα έπρεπε να αρχίσουν από το μηδέν. Όπως ο ίδιος είπε «Όχι μόνον χρήματα δεν έχουμε στο Ταμείο, αλλά δεν υπάρχει καν Ταμείο».⁴⁴ Η οικονομική διαχείριση συνίσταται με κονδύλια. Έπειτα από την Ελληνική Επανάσταση τα δημόσια κατάστιχα βρίσκονταν σε κακή κατάσταση. Ακόμη μια συνέπεια υπήρξε η διακοπή κάθε είδους γεωργικής δραστηριότητας καθώς και πλήρης νέκρωση του εμπορίου. Τη δυσμενή αυτή κατάσταση ενέτεινε ακόμη περισσότερο η ανασφάλεια που κυριαρχούσε στις ελάχιστες ελεύθερες περιοχές της χώρας, λόγω της αναρχίας των άτακτων στρατιωτικών σωμάτων, τα οποία η αδιαφορία και η οικονομική αδυναμία είχε υποχρεώσει να αναζητήσουν νέους πόρους για την συντήρησή τους. Μέρος ωστόσο της αυθαιρεσίας των άτακτων βάρυνε και πολλούς στρατιωτικούς αρχηγούς, που συχνά σφετερίζονταν τα χρήματα που τους έστελναν ώστε να συντηρήσουν τα ταμεία τους. Ακόμη, ανάμεσα σε όλα αυτά προστέθηκε και το βάρος από το εξωτερικό χρέος της χώρας που άγγιζε τα 2.500.000 λίρες Αγγλίας και το εσωτερικό υπολογιζόταν σε 26.000.000 γρόσια.

Αρχικά, ο Ιωάννης Καποδίστριας αναζήτησε πόρους από το εξωτερικό, που θα βοηθούσαν μεν να αντιμετωπιστούν οι πιο επείγουσες ανάγκες και επίσης θα διαδραμάτιζαν σημαντικό ρόλο στο να αξιοποιηθούν οι εγχώριες πλουτοπαραγωγικές πηγές. Ο Κυβερνήτης διακήρυσσε ότι με μια σωστή οικονομική διαχείριση η οικονομία της χώρας θα ήταν σε θέση σε σύντομο χρονικό διάστημα να καλύπτει τις δαπάνες για τον ανασυγκροτισμό της, δίχως να χρειάζεται οικονομική στήριξη από το εξωτερικό.⁴⁵

Άξιο αναφοράς είναι πως ήταν αντίθετος στις ανεπαρκείς και μεμονωμένες χορηγίες των «Προστάτιδων» δυνάμεων, οι οποίες ουσιαστικά υποβοηθούσαν την εξάρτηση της χώρας και καθιστούσαν αδύνατη τη χάραξη ενός σταθερού οικονομικού προγραμματισμού. Έτσι, επιδίωξε την εγγύηση τους για την παροχή ενός δανείου 60.000.000 φράγκων, το οποίο θα πήγαινε για την αποπληρωμή του εξωτερικού χρέους και την αποκατάσταση της διεθνούς

⁴⁴ Ο.π. Κούκκου.

⁴⁵ Ο.π. Κούκκου.

πίστης της χώρας, αλλά και για την εξομάλυνση των εμπορικών σχέσεων με τα Ευρωπαϊκά κράτη.

Σε αυτή λοιπόν την προσπάθεια ο Ιωάννης Καποδίστριας απέτυχε, λόγω της Αγγλίας. Έτσι, υποχρεώθηκε να αρκεστεί στις χρηματικές χορηγήσεις της Γαλλίας και της Ρωσίας. Ακόμη, εδώ θα πρέπει να σημειωθεί πως ο Καποδίστριας επιδίωκε να δημιουργήσει μια κοινωνία στην οποία την πλειοψηφία θα είχαν οι μικροϊδιοκτήτες καλλιεργητές. Με τον τρόπο αυτό είχε την ελπίδα πως θα αυξανόταν η παραγωγικότητα και παράλληλα θα δινόταν ώθηση στις εμπορικές δραστηριότητες και στη βιοτεχνία, υπο την καθοδήγηση μιας "μονοκομματικής" πατερναλιστικής κυβέρνησης. Ο βασικότερος στόχος του ήταν να σχηματιστεί ένα «σύγχρονο» αστικό κράτος με τη συνεργασία των εμπόρων, των βιοτεχνών και των μικροκαλλιεργητών.⁴⁶

Αναφορικά με τη διεθνή θέση της χώρας μας, ο Κυβερνήτης διέβλεπε πως η πραγματική της ανεξαρτησία υπονομευόταν από ποικίλες πλευρές. Θα λέγαμε πως η περίοδος της διακυβέρνησης του ήταν ο πρώτος κρίκος μιας αλυσίδας φαινομενικής ξενικής εξάρτησης. Παράλληλα η γεωγραφική θέση της χώρας μας σε συνδυασμό με τις ευνοϊκές φυσικές συνθήκες με τους πλούσιους πλουτοπαραγωγικούς πόρους, δεν μπορούσαν παρά να κεντρίσουν το ενδιαφέρον σε εκείνες τις δυνάμεις που είχαν ως σκοπό την οικονομική και πολιτική υποδούλωση του συγκεκριμένου τμήματος της Ανατολικής Μεσογείου. Επομένως, η οικονομική και πολιτική επέμβαση, ακολούθησε σχεδόν αμέσως την ίδρυση του νέου Ελληνικού κράτους.⁴⁷

Ακόμη, ο Ιωάννης Καποδίστριας βρισκόταν αντιμέτωπος με την ισχυρή αντίδραση των κοτσοζαμπάσιδων και των σημαντικών πλοιοκτητών. Οι τάξεις αυτές που κυβερνούσαν αυτοδιοριζόμενες τη χώρα σε όλη σχεδόν τη διάρκεια της επανάστασης, και που τις βάραινε η ευθύνη για τη διασπάθιση των χρημάτων των εθνικών δανείων, επιδίωκαν να διατηρήσουν τα πολιτικά και οικονομικά προνόμια.

Επιπλέον, το ενδιαφέρον του στράφηκε προς τον εκσυγχρονισμό της γεωργίας. Όπως ο ίδιος έγραφε «Η ευημερία της Ελλάδας δεν βρίσκεται στο σπαθί αλλά στο αλέτρι». Οι προσπάθειες λοιπόν άρχισαν με την αντικατάσταση του αρχέγονου αλετριού με σύγχρονα αλέτρια και την ίδρυση της γνωστής γεωργικής σχολής της Τίρυνθας. Εκτός από τα

⁴⁶ Ο.π. Κούκκου.

⁴⁷ Ο.π. Κούκκου.

παραπάνω, ο Καποδίστριας επιδίωξε την απλοποίηση του συστήματος της φορολογίας του αγροτικού εισοδήματος.

Κεφάλαιο 3^ο Η εκπαιδευτική πολιτική του Ιωάννη Καποδίστρια και η στήριξη των παιδιών των Αγωνιστών

3.1 Η Εκπαιδευτική πολιτική του Ιωάννη Καποδίστρια

Ο Ιωάννης Καποδίστριας ξεκίνησε την πολιτική του σταδιοδρομία με την συμμετοχή του στη διοίκηση της Επτανήσου Πολιτείας. Σε ηλικία 25 χρονών πήγε στην Κεφαλονιά και μέσω της ενεργού δράσης του κατόρθωσε την εφαρμογή Συντάγματος. Στη συνέχεια, το 1803 όπου είχαμε την εκλογή της Νέας Γερουσίας, ο Ιωάννης Καποδίστριας ανέλαβε το ρόλο του Γραμματέα Επικράτειας, επί των Εξωτερικών, των Ναυτικών και του Εμπορίου της Επτανήσου Πολιτείας.⁴⁸ Μάλιστα την ίδια χρονιά, λόγω του θανάτου του Προέδρου, ανέλαβε εκείνος το ρόλο της διακυβέρνησης της «Πολιτείας».⁴⁹

Αρχικά, ως προτεραιότητα έθεσε την τροποποίηση του πρώτου μετά την Άλωση Συντάγματος του 1803. Το Σύνταγμα αυτό προωθούσε τις βλέψεις του Καποδίστρια για την εκπαίδευση και μάλιστα μέσω του συγκεκριμένου Συντάγματος τέθηκαν για πρώτη φορά οι βάσεις της Παιδείας. Πιο συγκεκριμένα με τα άρθρα 73 και 11, ο Καποδίστριας κατοχύρωσε την αναγκαστική επιβολή της παιδείας. Επίσης, μέσω του Συντάγματος του 1803 η Καθολική Εκκλησία είχε πλέον αναγνωριστεί ως «προσφιλής και προστατευόμενη», ενώ οποιαδήποτε άλλη θρησκεία ήταν ανεκτή.⁵⁰

Το επόμενο έτος, το 1804 έχουμε την τροποποίηση του Συντάγματος, συντάκτης του οποίου ήταν ο Ιωάννης Καποδίστριας, ο οποίος συνυπέγραψε το καταστατικό. Φαίνεται πως το Σύνταγμα του 1803 δεν είχε εφαρμοστεί πλήρως, αφού υπήρχαν συχνά επεμβάσεις των ξένων δυνάμεων.⁵¹ Ωστόσο, η δυναμική ανάμειξη του Καποδίστρια συνέβαλε στο να συντελεστούν μεγάλες αλλαγές. Ο ίδιος ασχολήθηκε με ζητήματα της παιδείας «μετ' ένθουσιασμού παραπλησίου τῆς μανίας». Παράλληλα, σημαντική ήταν αναμφίβολα και η

⁴⁸ Μάρκος Θεοτόκη, Ο Ιωάννης Καποδίστριας εν Κεφαλληνία και αι στάσεις αυτης εν έτεσι 1800, 1801, 1802. Ιστορικά σημειώσεις εξαχθείσαι εκ των εγγράφων των αρχείων της Επτανησίου Πολιτείας, Κέρκυρα 1889, Μονογραφία, σ. 8-10.

⁴⁹ Ο.π.

⁵⁰ Ο.π.

⁵¹ Γεώργιος Σκλαβούνος, Μονογραφία, Ανιχνεύοντας την ιδεολογική και πολιτική ταυτότητα του Καποδίστρια, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 2011, σ.70, ομοίως βλέπε Σωτηρίου Λ.Βροκίνη, Σύντομος αφήγησις του βίου του Ι.Καποδιστρίου, Κέρκυρα 1886, Μονογραφία, σ. 84.

συμβολή της Επτανήσου Πολιτείας στον Εθνικοαπελευθερωτικό Αγώνα, ο οποίος άρχισε λίγα χρόνια αργότερα.⁵²

«Από την ξενοκρατία τόσων αιώνων στὰ Ἐπτάνησα ἡ ἐθνική γλῶσσα, ἰδίως στίς πόλεις, εἶχε ἐκλείψει, ἐνῶ δὲν ὑπῆρχαν δημόσια σχολεῖα - γι' αὐτό οἱ εὐποροὶ πῆγαιναν νά σπουδάσουν στίς Σχολές καί τὰ Πανεπιστήμια τῆς Ἰταλίας. Ἔτσι, τό κυριότερο μέλημα τῆς νέας Πολιτείας ὑπῆρξε τώρα ἡ δημόσια ἐκπαίδευση. Καί τόν Ὄργανισμό γι' αὐτήν κατάρτισε ὁ Καποδίστριας, στὸν ὁποῖο ἀνατέθηκε ἡ γενική ἐποπτεία τῶν σχολείων πού εἶχαν ἰδρυθεῖ σέ ὅλα τὰ νησιά».⁵³

Ἄξιο αναφοράς εἶναι πῶς εἶχε θεσπιστεῖ κανονισμός ο οποίος ἔκανε λόγο για τη δημιουργία σχολείων στα νησιά του Ιονίου, όπου θα διδάσκονταν ελληνικά, γαλλικά, λατινικά, μαθηματικά, γεωγραφία, ιστορία και φυσική.⁵⁴ Παράλληλα, ο Καποδίστριας συνέβαλε στην ίδρυση Προκαταρκτικῶν Σχολείων και πρότεινε να αντληθούν οι δαπάνες για το σκοπό αυτό από το «ειδικό Ταμείο Δημόσιας Εκπαίδευσης», το οποίο δημιουργήθηκε αποκλειστικά για αυτό το ἔργο.⁵⁵

⁵² Νεκταρία Ιωάννου, Η εκπαίδευση και η πνευματική ζωή στην Κέρκυρα πριν και κατά τη διάρκεια της περιόδου της αγγλικής κατοχής (1814-1864), Επιστημονική Ημερίδα για τα 190 Χρόνια από την Ίδρυση της Ιονίου Ακαδημίας.

⁵³ Νικόλαος Πετρόχειλος, καθηγητή Πανεπιστημίου και κοσμήτορα του Δημοτικού Λαϊκού Πανεπιστημίου Αγίας Παρασκευής, ομιλία στα πλαίσια της επαναληπτικής ετήσιας απολογιστικής Γενικής Συνέλευσης της «ΕΝΩΣΗΣ ΕΠΤΑΝΗΣΙΩΝ ΕΛΛΑΔΑΣ» με θέμα: Το αγωνιστικό πνεύμα του επανησιακού λαού, <http://www.enosieptanision.gr/el/culture-gr/258-nikos-petroxilos-to-agonistikopnevma-tou-eptanisiakou-laou.html>

⁵⁴ Διβάνη Λένα. (2020). Το πικρό ποτήρι. Ο Καποδίστριας, η Ρωξάνδρα και η Ελλάδα.

⁵⁵ Ο.π. Διβάνη.

3.2 Τα «Κοινά Σχολεία», η δωρεάν εκπαίδευση προς όλους και η «Ιόνιος Ακαδημία»

Αρκετά χρόνια πριν από την επανάσταση, ο Ιωάννης Καποδίστριας προχώρησε στην ίδρυση των «Κοινών Σχολείων»: «Ο κανονισμός τῆς Δημόσιας Ἐκπαίδευσης πού εἶχε ὑποβληθεῖ στήν Γερουσία, στις ἀρχές τοῦ 1806, ἔδειχνε τό τεράστιο ἔργο πού εἶχε παραχθεῖ στήν Παιδεία. Στίς 28 Δεκεμβρίου 1806, οἱ Ἀρχές, ἀνακοινώνουν τήν ἔναρξη τοῦ νέου σχολικοῦ ἔτους καί τήν προσθήκη στή Σχολή νέου τμήματος διδασκαλίας».⁵⁶

Επιθυμία του Ιωάννη Καποδίστρια ήταν να παρέχεται δωρεάν εκπαίδευση σε όλα τα σχολεία και για όλους τους μαθητές. Επίσης, επιδίωξε να αναλάβει το κράτος την κάλυψη όλων των εξόδων για την παιδεία καθώς και την επιλογή των καθηγητών με αξιοκρατικά κριτήρια. Μάλιστα όρισε τον τρόπο όπου θα διεξάγονταν οι δημόσιες εξετάσεις και από το 1810 και ύστερα κανείς δεν διορίζονταν στο δημόσιο αν δε γνώριζε να γράφει και να διαβάζει ελληνικά. Ακόμη, από το 1820, η ελληνική γλώσσα χρησιμοποιούνταν αποκλειστικά για δημόσια έγγραφα αντί της γαλλικής που χρησιμοποιούνταν έως τότε.⁵⁷

Εκτός από την ίδρυση σχολείων, ο Καποδίστριας επιδίωξε την δημιουργία Πανεπιστημίου. Το όνειρο του ήταν να ιδρυθεί η Ανωτέρα Θεολογική Ακαδημία και όπως ανέφερε ο Νικόλαος Δραγούμης: «Διότι τήν δημοτικήν ἀγωγήν θηρεύων ἐκεῖνος δέν ἐθήρευεν ὡς σκοπόν και τέρμα τῆς ὅλης ἐκπαιδύσεως, ἀλλ' ὡς προστοιχείωσιν εἰς ἀνωτέραν βαθμίδα. Μωρός δέ ὁ ἀρχιτέκτων ὁ ἀνεγείρων οἰκίαν, μεγάλην μάλιστα καί πολυτελή, ἄνευ θεμελίων, τοιαύτην ὁμως μωρίαν δέν εἶχεν ὁ Κυβερνήτης. Τήν ἀνωτάτην παιδείαν καί ἡγάπα καί ἐτίμα καί παρεδέχετο καί τήν ἐπί τόν νοῦν καί τήν καρδίαν εὐγενεστάτην ἐπίδρασιν τῶν ἀρχαίων συγγραφέων ὠμολόγει εἶπερ τίς καί ἄλλος, διότι εἶπερ τίς καί ἄλλος εἶχε μελετήσει αὐτούς».

Το σχέδιο του Καποδίστρια ήταν να ιδρυθούν Πανεπιστημιακές σχολές. Γύρω στο 1824 επιχείρησε να πραγματοποιήσει αυτό το σχέδιο, ώστε να «σπουδάζωσιν ὅσοι προτετελεσμένοι εἰς τά λύκεια θέλουν νά τελειοποιηθῶσιν εἰς τίνα ἐπιστήμην καί νά τήν μάθωσιν ὡς ἐπάγγελμα».⁵⁸ Ωστόσο, οι σχολές αυτές δεν ιδρύθηκαν τότε εξαιτίας της Ελληνικής Επανάστασης. Δυο χρόνια αργότερα ιδρύθηκε το Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών.

⁵⁶ Ανδρέας Μ. Ίδρωμένος, Βιογραφία – Επιστολαί Ιωάννου Καποδίστρια, Μέρος Α' - Τόμος 8, σ.27.

⁵⁷ Ἑλένη Ε. Κούκκου, Ο Καποδίστριας καί ἡ παιδεία Τόμος Β' – Τά ἐκπαιδευτικά ἰδρύματα τῆς Αἰγίνης (1827-1832), Ἀθήνα 1972.

⁵⁸ Βασίλειος Παπαγεωργίου, Ο Καποδίστριας εἰς τήν Ἐκπαίδευσιν, Αθήνα 1939.

«Τελικὰ τὰ σχέδια γιὰ τὴν ἀνώτατη ἐκπαίδευση πραγματοποιοῦσαν δυὸ φίλοι του, ὁ Ἰωάννης Δομπόλης καὶ ὁ φιλέλληνας λόρδος κόμης F. North Guilford. Ὁ μὲν Ἰωάννης Δομπόλης, ἡπειρώτης τραπεζίτης, διέθεσε τὴ μεγάλη του περιουσία ἀργότερα, γιὰ τὴν ἀνέγερση Πανεπιστημίου στὴν Ἀθήνα, ποὺ ὀνόμασε πρὸς τιμὴν τοῦ Καποδίστρια «Καποδιστριακὸ».

Παράλληλα θα πρέπει να μνημονευτεῖ και ο σπουδαῖος φιλέλληνας, φίλος του Κυβερνήτη, F. North Guilford, ο οποίος συνέβαλε στην πραγματοποίησή του στόχου. «Ἰδρυσε στὴν Κέρκυρα, τὴν πρωτεύουσα των ὑπὸ ἀγγλικὴ διοίκηση Ἰονίων νήσων, τὴν «Ἰόνιο Ἀκαδημία: τὸ πρῶτο Ἑλληνικὸ Πανεπιστήμιο».⁵⁹

Το Πανεπιστήμιο, τὸ πρῶτο «Ἀνώτατο Ἐκπαιδευτικὸ Ἴδρυμα» στὴν Ἑλλάδα, συστήθηκε ἐντὸς τεσσάρων ἡμερῶν καὶ οἱ «προφέσορες» ἦταν οἱ ἐξῆς: ὁ Γιάννης Καραντηνός, καθηγητὴς τῆς Μαθηματικῆς Σχολῆς, ὁ Θεόκλητος Φαρμακίδης, καθηγητὴς Θεολογίας, ὁ Γεώργιος Ἰωαννίδης, καθηγητὴς Μεταφυσικῆς, Λογικῆς καὶ Ἠθικῆς, ὁ Γρασσέτης, καθηγητὴς Λατινικῆς καὶ Ἀγγλικῆς Φιλολογίας καὶ τὸν Γεώργιο Σπαθῆ, καθηγητὴ τῆς Βοτανικῆς.⁶⁰ Ὅπως ἀναφέρει ὁ κανονισμὸς τῆς Ἰονίου Ἀκαδημίας, οἱ οἱοσδήποτε ἐπιθυμοῦσε, μποροῦσε νὰ φοιτήσῃ στὴν Ἀκαδημία, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴ χώρα καταγωγῆς του καὶ τὴ θρησκεία ποὺ πρέσβευε. Οἱ υποψήφιοι φοιτητὲς ἔπρεπε νὰ εἶναι 14 ἐτῶν, νὰ ἔχουν κόσμιο χαρακτῆρα καὶ νὰ μποροῦν νὰ συντηρηθοῦν οικονομικά.

Ὁ Καποδίστριας ἐπιθυμοῦσε νὰ συμβάλῃ με κάθε τρόπο στὴν μόρφωση ὅσο τὸ δυνατόν περισσότερων νέων ἀπὸ τὴ σκλαβωμένη Ἑλλάδα. Στις 29 Μαΐου 1824 πραγματοποιήθηκαν τὰ ἐγκαίνια τῆς Ἰονίου Ἀκαδημίας. «Ὁ Ἀρμοστής, ὁ πρόεδρος τῆς Βουλῆς, ἡ Βουλὴ, οἱ γενικὲς ἐξουσίαι, ὁ ὕπαρχος μὲ ὅλους τοὺς τοπικοὺς ἀξιωματούχους ἐκαθήσανε στὴν μεγάλη σάλα τοῦ Πανεπιστημίου. Μετὰ, ἦλθαν τρεῖς ραβδούχοι, ὁ ἓνας ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἐβάσταγε τὸ σκῆπτρο μὲ τὴν κουκουβάγια ἐπάνω. Ἐκεῖνοι ἀνοίξανε τὴν Τελετὴ, προβάλλοντας πρῶτοι. Στὴν συνέχεια, ἐμφανίσθηκαν οἱ Προφέσορες καὶ ὕστερα ὁ Ἄρχοντας, ὅλοι λαμπροφορεμένοι τὴν ἀκαδημαϊκὴ ἐνδυμασία, καὶ ἐκαθήσανε στὸν ὀρισμένο τόπο. Ὁ χιτῶνας, ἡ μεγάλη γλαμύδα καὶ ὁ στέφανος τῆς σοφίας στὸ κεφάλι τους ἐπαράστανε τοὺς Σοφοὺς τῆς ἀρχαιότητος. Ἠσυχία καὶ ἡδονὴ ἐκυρίευε ὅλους, ἀναθυμίζοντάς τους τοὺς παλαιούς χρόνους καὶ τίς νέες ἐλπίδες».⁶¹

⁵⁹ Κώστας Παπαπάνου, Χρονικό-Ἱστορία τῆς Ἀνωτάτης μας Ἐκπαιδεύσεως, Ἀθήνα 1970, σσ. 26-31.

⁶⁰ Γεώργιος Παπαδόπουλος, Ὁ Ἰωάννης Καποδίστριας καὶ τὸ μεγάλο του ἐνδιαφέρον γιὰ τὴν ἐλληνοπρεπὴ καὶ ὀρθόδοξη μόρφωση των Ἑλληνοπαίδων, ἐντὸς καὶ ἐκτὸς Ἑλλάδος.

⁶¹ Γεώργιος Τυπάλδος – Ἰακωβάτου, Ἱστορία τῆς Ἰονίας Ἀκαδημίας, ἐκδ. εἰσ. σχόλ. Σπύρος Ι. Ἀσδραχάς, ἐκδ. Ἐρμῆς, Ἀθήνα 1982, σσ.20-21.

3.3 Το Ορφανοτροφείο

Το Ορφανοτροφείο της Αίγινας αποτέλεσε το πρώτο ελληνικό δημόσιο κτίριο που ιδρύθηκε με εντολή του Ιωάννη Καποδίστρια.⁶² Σκοπός της δημιουργίας του ήταν να φιλοξενήσει τα 600 περίπου ορφανά που κατάφεραν να σωθούν κατά τη διάρκεια της Επανάστασης του 1821 και να τους προσφέρει φαγητό, στέγη και εκπαίδευση.⁶³

Αναλυτικότερα, ο Ιωάννης Καποδίστριας ήθελε να προστατεύσει τα παιδιά πολλών οικογενειών από την επαιτεία και τους νέους που ακολουθούσαν αρχηγούς συμμοριών. Ήθελε να σώσει τα «όρφανά παιδιά του πολέμου», παιδιά των Αγωνιστών που έχασαν τη ζωή τους για την πατρίδα. «Η φροντίδα που έδειξε ο Καποδίστριας για τα όρφανά και την εκπαίδευση τους δεν πήγαζε από πρωτότυπη έμπνευση. Ήδη από τα μέσα του 18ου αιώνα είχαν εμφανισθεί σέ διάφορα μέρη της Ευρώπης μεμονωμένοι παιδαγωγοί, οι οποίοι συγκεντρώνονταν και δίδασκαν φτωχά παιδιά. Στην πραγματοποίηση αυτού του έργου από τους παιδαγωγούς, ώθηση έδωσαν οι άθλιες συνθήκες κάτω από τις οποίες ζούσαν πολλά παιδιά των κατώτερων κοινωνικών τάξεων, καθώς και η κρατική αδιαφορία για την μόρφωση τους».⁶⁴

Το Ορφανοτροφείο δημιουργήθηκε με τη βοήθεια του Κυβερνήτη και των Ελλήνων του εξωτερικού. Το κτίριο κατασκευάστηκε σε οικόπεδο που προσέφερε η Δημογεροντία της Αίγινας το 1828 και στοίχισε περίπου 500.000 γρόσια⁶⁵. Μέχρι το 1829 στεγάστηκαν τα πρώτα παιδιά «λείψανα της σκληράς αιχμαλωσίας» των Τούρκων που αγοράστηκαν από σκλαβοπάζαρα όπου είχαν πουληθεί ενώ φιλοξενήθηκαν και άλλα παιδιά από τις γύρω περιοχές.

Τα ορφανά σπούδασαν σε ένα ασφαλές περιβάλλον στο οποίο είχε επιβληθεί η πειθαρχία. Ο ίδιος ο Καποδίστριας είχε αναλάβει όλες τις λεπτομέρειες, από την διατροφή έως τη διδασκαλία τους. Στη θεμέλια πλάκα χαραχθηκε η επιγραφή: «Ἐκ μέρους τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους ὁ Κυβερνήτης τῆς Ἑλλάδος καθιερώνει τόν ναόν τοῦτον εἰς τόν Σωτήρα τῆς Ἑλλάδος Θεόν».⁶⁶

⁶² Εμμανουήλ Π. Περσελής, *Εξουσία και θρησκευτική αγωγή στην Ελλάδα του 19ου αιώνα*, εκδ. Γρηγόρη, Αθήνα 2004, σ. 42.

⁶³ Ἐλένη Ε. Κούκκου, *Ο Καποδίστριας και η παιδεία Τόμος Β' – Τα εκπαιδευτικά ιδρύματα τῆς Αἰγίνης (1827-1832)*, Ἀθήνα 1972.

⁶⁴ Ανδρέας Μ. Ἰδρωμένος, *Βιογραφία – Επιστολαί Ἰωάννου Καποδίστρια*, σ. 120.

⁶⁵ Ο.π. Κούκκου.

⁶⁶ Ανδρέας Μ. Ἰδρωμένος, *Βιογραφία – Επιστολαί Ἰωάννου Καποδίστρια*, σ. 121.

Με το διάταγμα του 1829 ο Κυβερνήτης είχε καθορίσει τον τρόπο διοίκησης και τον κανονισμό λειτουργίας του συγκεκριμένου εκπαιδευτικού ιδρύματος. Μάλιστα στις 8 Νοεμβρίου 1830, κατά την έναρξη των μαθημάτων βρισκόταν παρών και ο ίδιος. Αξιοσημείωτο είναι πως ο Βιάρος Καποδίστριας, ο Λεόντιος Καμπάνης ο Γρηγόριος Κωνσταντάς ανέλαβαν τη διοίκηση του ιδρύματος.

Έπειτα από τον Γρηγόριο Κωνσταντά, πρόεδρος του Ορφανοτροφείου ανέλαβε ο Ανδρέας Μουστοξύδης, ο οποίος υποστήριζε πως «ή κλασσική, λεγομένη, παιδεία είναι ή πλέον ικανή εις μόρφωσιν τῆς καρδίας καί τοῦ νοός. Ἡ χριστιανική θρησκεία μόνον φέρει εις τέλειον ἐξανθρωπισμόν. Ἀποφευκτέα τά ἴχνη τῶν τουρκικῶν ἠθῶν, ἀλλά καί τούς ἐξωτερικούς τῶν εὐρωπαϊῶν πιθηκισμούς. Τό τέλος τῆς παιδείας εἶναι ἀρμονία τοῦ αὐτεξουσίου μέ τόν λόγον, ὅθεν διαλάμπει ὁ ἠθικός χαρακτήρ τοῦ θαυμαστοῦ τούτου ὄντος, τοῦ ἀνθρώπου».⁶⁷

Επίσης, από έγγραφο του Μουστοξύδη μαθαίνουμε περισσότερες λεπτομέρειες για τα μαθήματα που διδάσκονταν στο Ορφανοτροφείο: «Οἱ ὑπότροφοι τοῦ Ὁρφανοτροφείου γυμνάζονται εις τήν μουσικήν, τήν γυμναστικήν, τήν ἰχνογραφίαν, τήν ἑλληνικήν γλῶσσαν, εις τέχνας τινάς μηχανικός - ἀλλά, τίς τούς διδάσκει τάν ἀναγκαιοτέραν διδασκαλίαν, τῆς θρησκείας; Κατά ἀλήθειαν, εἶναι λύπης ἄξιον, πῶς οἱ νέοι οὗτοι, ἐκτός μικρῶν τινῶν καί ἐπιπολαίων γνώσεων, τās ὁποίας ἐμποροῦν νά προαπορισθῶσιν ἐκ τῆς διδασκομένης κατηχήσεως εις τό σχολεῖον τῆς ἀλληλοδιδασκτικῆς, δέν ἔχουν τινά νά τούς διδάσκη τά χριστιανικά χρέη των».⁶⁸

Ακόμη, το Ορφανοτροφείο διέθετε κατάλληλα ὄργανα για το μάθημα της φυσικής αγωγής, ενώ πραγματοποιούνταν μαθήματα αρχαιολογίας, φιλοσοφίας και παλαιογραφίας. Ὅπως αναφέρει σε έγγραφο του ο Γρηγόριος Κωνσταντάς: «Ἡ κλασσική, λεγομένη, παιδεία εἶναι ή πλέον ικανή εις μόρφωσιν τῆς καρδίας καί τοῦ νοός. Ἡ χριστιανική θρησκεία μόνον φέρει εις τέλειον ἐξανθρωπισμό. Ἀποφευκτέα τά ἴχνη τῶν τουρκικῶν ἠθῶν, ἀλλά καί τούς ἐξωτερικούς τῶν εὐρωπαϊῶν πιθηκισμούς. Τό τέλος τῆς παιδείας εἶναι ἀρμονία τοῦ αὐτεξουσίου μέ τόν λόγον, ὅθεν διαλάμπει ὁ ἠθικός χαρακτήρ τοῦ θαυμαστοῦ τούτου ὄντος, τοῦ ἀνθρώπου».

Τα παιδιά μάθαιναν μουσική και συμμετείχαν στην πρώτη νεανική χορωδία ενώ είχαν δημιουργήσει και ορχήστρα. Μάλιστα ο Καποδίστριας με διάταγμα του ενέκρινε να

⁶⁷ Απόστολος Β. Δασκαλάκης (1968), Κείμενα-Πηγαί της Ιστορίας τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως... Τά περί παιδείας. Μέρος Πρώτον, Αθήνα 1968, σ. 215.

⁶⁸ Ο.π. Δασκαλάκης.

αγοραστούν 12 βιόλες και ειδική στολή για τα παιδιά της χορωδίας τα οποία θα φορούσαν «λευκόν ποδήρες ένδυμα και ζώνην κυανόχρουν».⁶⁹

Επιπλέον, είχαν την ευκαιρία να κάνουν μαθήματα σε εργαστήρια όπου μάθαιναν διάφορες τέχνες, όπως ξυλουργική, τορνευτική, σιδηρουργεία, ραπτική, τυπογραφία, λιθογραφία, υποδηματοποιία, ωρολογοποιία. Τα πρακτικά εργαστήρια απευθύνονταν σε μαθητές οι οποίοι δεν παρουσίαζαν πρόοδο στα μαθήματα.⁷⁰

Τα παιδιά επίσης πήγαιναν στην εκκλησία τις Κυριακές και στις γιορτές. Όπως αναφέρει ο Ιωάννης Καποδίστριας προς τους δασκάλους: «Φροντίσατε δέ νά διαιρέσετε τούς παίδας κατά δεκάδας, ἕξ αὐτῶν ἐκλέγοντες καί τούς δεκαδάρχους, καί κατά δεκάδας νά ἐκτάττωνται εἰς τήν ἐκκλησίαν, καί οὐδεμία νά ἀλλάσση τόπον ἐπί τε τῆς λειτουργίας τῶν Κυριακῶν καί τῶν ἑορτῶν».⁷¹ Αξίζει να σημειωθεί πως ο Καποδίστριας είχε προσλάβει έναν ἑφορο, ο οποίος ἔπρεπε να φροντίζει: «Ὅπως οἱ παῖδες πληρῶσι τά τῆς εὐσεβείας χρέη πρωίας τε καί ἑσπέρας τῶν ἡμερῶν, καί τās Κυριακάς καί ἁγίας ἑορτάς ὑπάγωσιν εἰς τήν θεῖαν λειτουργίαν, εὐτάκτως καί εὐλαβῶς παριστάμενοι».⁷²

Για την επιλογή των διδακτικών συγγραμμάτων φρόντιζε η Προπαιδείας Επιτροπή και ὅσα βιβλία ἐπιλέγονταν ἔπρεπε να εγκριθοῦν ἀπό την Επιτροπή των τεσσάρων Αρχιερέων. Όταν λοιπόν ἐνέκριναν τα συγγράμματα ἀπάντησαν στον πρόεδρο του Ὀρφανοτροφείου: «ἐσκεμμένως ἐπελθόντες τό δοθέν εἰς αὐτούς περί κατηγήσεως τῶν Παίδων ἐγχειρίδιον, ἔκριναν ἄξιον φωτός, ὡς ἀναλογοῦν διά τήν ὁποίαν συνετάχθη ἡλικίαν».

Παράλληλα υπήρχε και το Υπουργείο των Εκκλησιαστικῶν και της Δημοσίου Εκπαιδεύσεως, το οποίο ζητούσε τη σύμφωνη γνώμη της Εκκλησίας, για ζητήματα που σχετίζονταν με τη θρησκευτική αγωγή των νέων. Αξίζει να σημειωθεί πως η συγκεκριμένη ἀρχή εἶχε εφαρμοστεί για πρώτη φορά στην Ελλάδα, ἀπό τότε που η πολιτική ἐξουσία εἶχε ἀναλάβει τη διακυβέρνηση. Οι ἐνέργειες που αφορούσαν την οργάνωση της παιδείας εἶχαν ἀναληφθεῖ ἀποκλειστικά ἀπό την πολιτική ἐξουσία. Μάλιστα η παράδοση αὐτή ἦταν γνωστή στο Οικουμενικό Πατριαρχείο και ἀπό τον 18^ο αἰῶνα και ὕστερα το Οικουμενικό

⁶⁹ Αθανάσιος Τ. Καραφύλλης, Ιωάννης Καποδίστριας: ο θεμελιωτής της Ελληνικής Εκπαίδευσης, κεφάλαιο Νεοελληνική Εκπαίδευση – ἐκδ. Αθηνά, ἐν Αθήναις 2013, Η ἀναθεωρημένη ἐκδοσή, σ. 31.

⁷⁰ Ο.π. Καραφύλλης.

⁷¹ Ιωάννου Α. Καποδίστρια (1841), Ἐπιστολαί, τ.Β', σ. 90.

⁷² Ο.π. Καραφύλλης.

Πατριαρχείο ή ακόμη και μεμονωμένοι ιεράρχες του αποφάσιζαν για το αν ήταν κατάλληλα ή όχι τα βιβλία που προορίζονταν για τη θρησκευτική αγωγή των νέων.⁷³

Κατά τη διάρκεια της ζωής του το Ορφανοτροφείο κατάφερε να αυτοσυντηρηθεί από τους ίδιους του μαθητές του «διατηρώντας τό πνεῦμα τῆς χειρωνακτικῆς ἐργασίας μ' ἕναν παιδαγωγικό χαρακτήρα καί μετασηματίστηκε σέ μία ἐπαγγελματική ἐκπαίδευση, ειδικά στην ἀγωγή ὀρφανῶν».⁷⁴

Επίσης, όσοι μαθητές ολοκλήρωναν την εκπαίδευσή τους έπαιρναν ως βραβείο ένα μικρό χρηματικό ποσό για να αρχίσουν την εργασία τους και τα απαραίτητα εργαλεία της τέχνης τους για το επαγγελματικό τους ξεκίνημα. Αναφορικά με όσους αρίστευαν, αυτοί κατατάσσονταν στο «Κεντρικό Πολεμικό Σχολείο», το οποίο είχε ιδρυθεί το 1829 στην πόλη του Ναυπλίου.

Τέλος, ακολουθεί μια επιστολή του Κυβερνήτη προς τον Ανδρέα Παπαδόπουλο Βρετό, επόπτη του Ορφανοτροφείου: «Στέλλω σοι ἐνδύματα διά τά ὑπό τήν διεύθυνσίν σου παιδιά, ἤτοι ἀνά μίαν φουστανέλλαν, δύο βρακία, ζευγος ἐμβάδων, φέσιον, καπόταν καί ζώνην. Ἀλλά πρίν ἢ ἐντυθῶσι φρόντισον νά κοπῆ ἡ κόμη αὐτῶν καί νά λουσηθῶσι καλῶς· ἔχε τόν νοῦ σου ν' ἀλλάζωσιν ὑποκάμισον καί βρακίον καθ' ἑβδομάδα, νά πλύνη δέ τά ἐνδύματα ἡ οἰκονόμος τοῦ σχολείου. Ν' ἀερίζωσι μόνα καθ' ἑκάστην τάς καπότας, νά κρεμῶσι μετά ταῦτα αὐτάς εἰς τόν τοῖχον ἀπό καρφιοῦ (ὀρισμένου πρὸς ἕκαστον παιδίον, νά γεμίζονται τά στρώματα διά ξεροῦ χόρτου ἢ ἀχύρου, νά ἔχωσι πέτραν ἀντί προσκεφαλαίου καί νά κατακλίνωνται ἐπί τῶν καποτῶν. Τά σημερινά αὐτῶν ράκη νά μά ριφθῶσιν, ἀλλά νά πλυθῶσι καί νά φυλαχθῶσι χωριστά ἐντός δέματος, ἐφ' ου νά σημειωθῆ ὁ ἀριθμός καί τό ὄνομα τοῦ παιδιοῦ. Νά καταγράψης σέ ἰδιαίτερο κατάστιχο τά ἐνδύματα ὅσα λαμβάνεις καί νά μοί ἀναφέρεις ἐγγράφως κατά μῆνα τά περί τῆς χρήσεως αὐτῶν. Στέλλω σοι πρὸς τούτοις ἐσωκλειστως καί σημειώσιν τῶν ποινῶν ὅσας θά ὑποβάλλης καί τῶν ἀμοιβῶν ὅσας θά ὑπόσχῃσαι. Νά μοί ἀναγγέλης δέ ὄνομαστί τοὺς διακεκρινομένους ἐπί πειθαρχία καί ἐκπληρώσει τοῦ καθήκοντος. Τήν δέ παρακοήν, τήν ἀπειθειαν, τήν ἀταξίαν καί τό ψεῦδος νά τιμωρῆς ὡς ἐξῆς: κατά πρώτην μέν παρεκτροπήν νά ἐπιπλήττης αὐστηρῶς τόν ἄτακτον παρόντων πάντων τῶν παιδῶν, τήν δέ δευτέραν νά ὀλιγοστεύης κατά τό ἥμισυ τήν τροφήν καί τήν τρίτην νά ἐκβάλλης τό νέον ἐνδυμα καί νά βάλλης ἀντ' αὐτοῦ τά παλαιά ράκη· καί μόνον μετά παρέλευσιν ὠρῶν εἴκοσι τεσσάρων νά συγχωρεῖς τόν ἄτακτον, ἀφοῦ σέ παρακαλέσωσιν

⁷³ Ιωάννης Κοκκώνης, *Εγχειρίδιον δια τα αλληλοδιδασκτικά σχολεία ἢ Ὁδηγός της ἀλληλοδιδασκτικῆς μεθόδου* (1830), σ. 14.

⁷⁴ Αλέξης Δημαράς, *Η μεταρρύθμιση που δεν έγινε*, τ. Α', Αθήνα 1988, σ. 35.

οί συνταξιῶται αὐτοῦ. Ἡ δὲ ἔκδυσις καὶ ἡ ἔνδυσις νά γίνωνται ἐνώπιον ἀπάντων τῶν μαθητῶν. Ἐγὼ δὲ θ' αποφασίζω μετὰ τὴν ἀναφορὰν σου, ἂν ἀρμόζει νά δεχθῶμεν βαρυτέρας ποινάς». ⁷⁵

3.4 «Πρότυπο Σχολεῖο» καὶ Ἀλληλοδιδασκτικὰ Σχολεῖα

Ἐντὸς τοῦ Ὀρφανοτροφείου υπήρχε καὶ τὸ Πρότυπο Σχολεῖο, γιὰ προχωρημένους μαθητὲς οἱ ὁποῖοι προορίζονταν γιὰ τὴν ἀνάδειξη δασκάλων ποὺ θὰ στελέχωναν τὰ ἀλληλοδιδασκτικὰ σχολεῖα. Οἱ μαθητοδιδάσκαλοι, ἔπρεπε νὰ εἶναι ἄνω τῶν 19 ἐτῶν καὶ νὰ ἐπιθυμοῦσαν νὰ μετεκπαιδευτοῦν στὴ νέα ἀλληλοδιδασκτικὴ μέθοδο διδασκαλίας τοῦ Sarazin καὶ νὰ πάρουν πτυχίον ικανότητος. Οἱ υποψήφιοι μαθητοδιδάσκαλοι συνήθως προέρχονταν ἀπὸ τὴν Μικρὰ Ἀσία, τὴν Κρήτη καὶ τὴ Μολδοβλαχία. Μέσω τοῦ διορισμοῦ τοὺς ἐπιδίωκαν νὰ βγάλουν χρήματα γιὰ νὰ ἐπιβιώσουν.

Ἐκτὸς ἀπὸ τὸ Πρότυπο Σχολεῖο, υπήρχαν ἀκόμη 3 ἀλληλοδιδασκτικὰ σχολεῖα γιὰ τὰ ὀρφανὰ καὶ τὰ ἄπορα παιδιὰ. «Τὰ Ἰδρύματα τὰ ὁποῖα ἱδρυσε ὁ Καποδίστριας παρουσίασαν ἐξαρχῆς πολλὰ συμπτώματα δυσλειτουργίας καὶ διαλύθηκαν σχεδὸν ἀμέσως μετὰ τὸν θάνατο τοῦ. Καὶ εἶναι ἀξιοσημεῖωτα τὸ γεγονός ὅτι παρά τισ παιδαγωγικὰς τὺς πρωτοτυπίας, τὰ ἐκπαιδευτήρια τῶν Pestalotzi καὶ Fellenberg εἶχαν τὴν ἴδια μοῖρα με αὐτὰ τοῦ Καποδίστρια. Διαλύθηκαν δηλαδὴ με τὸν θάνατο ταῶν ἱδρυτῶν τοὺς». ⁷⁶

3.5 Τὸ Κεντρικὸ Σχολεῖο

Ἀρχικὰ τὸ Ἀλληλοδιδασκτικὸ Σχολεῖο φιλοξενούνταν στὸν Ἱερό Μητροπολιτικὸ Ναὸ τῆς Αἰγίνης. Μάλιστα υπήρχε ἐπίσημο ἐγγράφο στὶς 17 Μαρτίου 1828 «πρὸς τὸν Εξοχώτατον Κυβερνήτην τῆς Ἑλλάδος», στὸ ὁποῖο ἔβαλαν τὴν υπογραφή τοὺς «οἱ εὐπειθέστατοι πολῖται καὶ πρόκριτοι Αἰγίνης...συνεφώνησαν...διὰ νὰ μὴν τρέχη ἡ Νεολαία...νὰ κάνει ἔναρξιν (το

⁷⁵ Νικόλας Δραγοῦμης, Ἱστορικὸι Ἀναμνήσεις, τ.Α', ἐκδ. Ἑρμῆς, Αθήνα, σσ.164-165.

⁷⁶ Ἐμμανουήλ Α. Γιαννούλης, Ἡ Μεγάλὴ Ἐκκλησία. Ὁ Μητροπολιτικὸς Ναὸς στὴν Αἶγινα, ἐκδ. Αθ.Σταμούλη, Αθήνα 1996, σ.75.

Σχολείον) τῆς Ἐκκλησίας, ἕωσοῦ να ἐκκενωθῶχιον τοῦ Μοναστηρίου μας, το ὁποῖον διωρίσθη προσωρινόν Σχολεῖον».⁷⁷

Κοντά στον ναό παραχωρήθηκε οικόπεδο για την ίδρυση και τη φιλοξενία των μαθητῶν και τα χρήματα δόθηκαν ἀπὸ τον Ἰωάννη Εὐνάρδο, Ελβετὸ Φιλλέλληνα φίλο του Κυβερνήτη. Ἰδρύθηκε λοιπὸν το 1829 τὸ Κεντρικὸ Σχολεῖο για τὴν ἐκπαίδευση δασκάλων και κατὰ τὴ διάρκεια τῆς λειτουργίας του δίδαξαν σημαντικοὶ δάσκαλοι του Γένους, ὅπως ο Γεώργιος Γενάδιος, ο Βενθύλος, ο Νεόφυτος Δούκας, ο Γρηγόριος Κωνσταντάς.

Μάλιστα ο Ἰωάννης Καποδίστριας παρακολουθοῦσε και ο ἴδιος μαθήματα και ἔδινε συμβουλές αναφορικά με τὸν τρόπο διδασκαλίας των μαθημάτων. Οι μαθητὲς φοιτοῦσαν στο Κεντρικὸ Σχολεῖο για τρία ἔτη και για να προαχθοῦν ἀπὸ τὸ ἕνα ἔτος στο ἄλλο ἔπρεπε να δώσουν εξετάσεις. Τα πρώτα μαθήματα πραγματοποιήθηκαν στις 2 Ἰανουαρίου 1830 και οι αιτήσεις των υποψήφιων μαθητῶν ξεπέρασαν κάθε προσδοκία. Ο Ἰωάννης Καποδίστριας ἔδωσε ἐντολή σε δυο σπουδαίους ἀρχιτέκτονες, τὸν Κλεάνθη και τὸν Σούμπερτ, ὥστε να σχεδιάσουν ἕνα νέο κτίριο το οποίο θα ἰδρύονταν ἔπειτα ἀπὸ τὴ δωρεά του Εὐνάρδου και θα εἶχε τὸ ὄνομα του.

Στὴ συνέχεια τὸ Κεντρικὸ Σχολεῖο μεταφέρθηκε στὴν πρωτεύουσα του ἐλληνικοῦ κράτους, στὴν Ἀθήνα και ἦταν τὸ Ἄ Γυμνάσιο Ἀρρένων Ἀθηνῶν. Για να εἰσαχθεῖ κάποιος ἀπόφοιτος του Προτύπου στο Κεντρικὸ Σχολεῖο ἔπρεπε να ἐπιτύχει στις εἰσαγωγικὲς εξετάσεις. Ἀνάμεσα στους μαθητὲς του Κεντρικοῦ Σχολεῖου υπῆρξε και ο σπουδαῖος ἱστορικός και καθηγητὴς του Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν Κωνσταντῖνος Παπαρρηγόπουλος.⁷⁸

⁷⁷ Ἰωάννης Κοκκῶνης, *Εγχειρίδιον δια τα ἀλληλοδιδασκτικὰ σχολεῖα ἢ Ὁδηγὸς τῆς ἀλληλοδιδασκτικῆς μεθόδου* (1830), σ. 117.

⁷⁸ Ο.π. Κοκκῶνης.

3.6 Η Εκκλησιαστική Σχολή στον Πόρο

«Στίς 30 Ὀκτωβρίου, καί στήν Ἱερά Μονή Ζωοδόχου Πηγῆς, ὅπου στεγάσθηκε ἡ πρώτη Ἐκκλησιαστική Σχολή, ἐγιναν τά ἐγκαίνια, μέ τήν παρουσία 15 σπουδαστῶν. Το ἔργο τῶν ὁποίων ἔβλεπεν ὡς ἔργον πνευματικῆς διοικήσεως καί οἰκοδομῆς τῶν χριστιανῶν, οἱ ὅποιοι ἔπρεπε νά στηριχθοῦν «μέ τόν λόγον τοῦ Θεοῦ καί μέ τῆς Ὁρθοδοξίας τήν ἀληθῆ ἄγκυραν». Ἡ ἐγκύκλιός του πρὸς τόν ἱερόν κλῆρον εἶναι κείμενον βιβλικῆς ἐμπνεύσεως καί ὕφους ἀποστολικοῦ· «Λαλήσατε, ἔγραφεν, εἰς τὰς καρδίας τοῦ λαοῦ τόν νόμον τοῦ Θεοῦ ὀρθοτομοῦντες τόν λόγον τῆς ἀληθείας· κηρύξατε τήν εἰρήνην· εὐαγγελίσασθε τήν ὁμόνοιαν· διδάξατε τήν φιλαδελφίαν, τήν πρὸς ἀλλήλους ἀγάπην, ἵνα ὧσιν οἱ πάντες ἐν ἐν Χριστῷ· στηρίξατε τὰς καρδίας τῶν πιστῶν εἰς τὰ θεῖα δόγματα· ἐμπνεύσατε εἰς αὐτούς τόν φόβον τοῦ Θεοῦ, τήν ἀγάπην πρὸς τόν πλησίον καί τήν ὑποταγὴν πρὸς τὰς ἀρχάς...».⁷⁹

Στον Πόρο ιδρύθηκε ἡ Εκκλησιαστική Σχολή ὅπου αποφοίτησαν πάρα πολλοί νέοι κληρικοί οἱ ὁποῖοι προσέφεραν πολλά στο Ἔθνος. Με τήν ίδρυση τῆς Σχολῆς βλέπουμε καί τις προθέσεις του Ἰωάννη Καποδίστρια, ὁ ὁποῖος ενδιαφερόταν γα τὴ μόρφωση τοῦ ἱεροῦ κλήρου.

⁷⁹ Χρυσόστομος Παπαδοπούλος, Ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, Ἀθῆναι 1920, σ. 40.

Κεφάλαιο 4^ο Επιστολές του Ιωάννη Καποδίστρια που φανερώνουν την αγάπη του προς τους αγωνιστές και τα ορφανά της Ελληνικής Επανάστασης του 1821

4.1 Εισαγωγή

Ακολουθούν επιστολές του Ιωάννη Καποδίστρια προς τους E. de Fellenberg και R. A. Schiferli. Επίσης, θα παρατεθούν ορισμένες επιστολές του Κυβερνήτη προς σημαντικά πρόσωπα της εποχής από τα ΓΑΚ Κέρκυρας.

1. Επιστολή Ιωάννη Καποδίστρια προς τον E. de Fellenberg

Varsovie, le 16 / 28 septembre 1819

Je profite de l' occasion que monsieur le Comte Laval me presente pour me rappeler a votre souvenir et pour vous temoigner les regrets que j' eprouve d' avoir termine mes tournées sans aller vous embrasser a Hofwyl... Ce serait trop long que de vous entretenir, mon cher Fellenberg, de toutes les circonstances qui se sont opposees a ce voyage. Il etait arrete dans ma pensée et dans mon Coeur, mais il a fallu y renoncer.

J' ai reçu dans mon pays natal la lettre que dans le temps vous m' aviez fait l' honneur de m' écrire. J' ai pris sur lew lieux quelques mesures au moyen desquelles j' espere qu' un jour nous etablirons des rapports bien suivis entre vote Institut et l' education de mes jeunes compatriotes... ce qui parait facile aux yeux de la raison, ne l' est pas a cause de l' autorite entre les mains de laquelle se trouve maintenant le sort de mon mays natal... Si meme j' avais voulu a mes propres frais entretenir chez vous un couple de pauvre, leurs familles et les communes auxquelles ils appartiennent auraient ete exposes a toute sorte d' avanies et de vexations. Pour arriver donc a de resultats aussi simples que ceux auxquels rendrait l' envoi d' un coule de pauvres chez vous, il me suis occupe et je m' occupe, Dieu sait avec quell success? Esperons-le toujours bon; parce que on ne gagne pas a desesperer et parce que je ne veux pas craindre d' une bonne cause, telle que celle de mon pays.

Le Baron Krüdener, que j' ai vu l' anne derniere a Aix-La-Chapelle et cette annee-ci a Geneve, m' a fait connaitre les desiderata quant a la reforme du personnel de la chapelle Russe. Je partage en entier votre opinion, et la sienne, et je tacherai d' y faire mettre ordre, enfaisant relever ce qu' il y a de mauvais. Quant a nos Russes qui sont chez vous, j' en ai eu

de bonnes Nouvelles et je m' en felicite, autant que je vous felicite. Un peu de patience et tout le reste se reglera mais par degres. Croyez que rien de bon ne se fait pas, ni a la hate, ni en peu de temps.

J' en viens a Monsieur le Comte Laval. Il est au Departement de l' Instruction Publique et faisant partie d' un Conseil don le Ministre aime recueillir les opinions. Il est Francais d' origine, mais marie a une Dame russe jouissant d' une idee bien claire et en rendre compte avec precision et fidelite. Je vous le recomande donc. Adieu, mon cher Fellenberg. Conservez-moi votre chere amitie et croyez a la sincerite de celle que je vous envoie.

Signature

(J. Capodistrias).

Επιστολή του Ιωάννη Καποδίστρια προς τον E. de Fellenberg

Βαρσοβία, 16 / 18 Σεπτεμβρίου 1819

Εκφράζει την λύπη του που δεν μπόρεσε, κατά την περιοδεία του, να επισκεφτεί το Hofwyl. Έλαβε την επιστολή του Fellenberg, όταν στην πατρίδα του την Κέρκυρα, όπου και προέβει σε σχετικές ενέργειες, οι οποίες θα διευκόλυναν την τακτική επικοινωνία ανάμεσα στον Fellenberg και στους νεαρούς συμπατριώτες του, που επέβλεπαν να εκπαιδευτούν εκεί. Το σχέδιο όμως αυτό, όσο και αν φαινόταν λογικό, συναντούσε κάποιες δυσκολίες εξαιτίας των αγγλικών αρχών, στην κατοχή των οποίων βρισκόταν η πατρίδα του. Κι αν ακόμη, του έγραφε, ότι ανελάμβανε ο ίδιος να στείλει δυο πτωχά παιδιά με δικά του έξοδα στα εκπαιδευτήρια του Hofwyl, οι οικογένειες τους και το περιβάλλον τους θα υφίσταντο κάθε είδους προσβολές και καταπιέσεις. Για να κατορθώσει ο Καποδίστριας να στείλει δυο μαθητές στον Fellenberg, προσπαθούσε πρώτα να ξεριζώσει το κακό που μάστιζε τη χώρα του, δυστυχώς όμως συναντούσε πολλές δυσκολίες.

2. Επιστολή του Ιωάννη Καποδίστρια προς τον E. de Fellenberg

Geneve, le 21 Octobre 1823

A mon arrivee a Geneve, j'ai trouve la main l' occasion de donner suite a l' idee don't nous avons parle en denier lieu. Voici le fait. Parmi les malheureux Grecs qui depuis Odessa-et un long et penible pelerinage- attendant ici leur tour pour se render a Marseille et de la dans leur partie, il y a un marin des cotes de l' Acarnanie qui se trouvait avec sa famille a Constantinople lors de la sanglante catastrophe du mois de mai de l' annee 1821. Cet infortune y a Presque perdu la vue et il ne doit aujourd' hui la Lumiere du jour qu' a l' habilité du celebre Maunoir. Comble des bienfaits de ce professeur et d' autres personnes charitables de vottre patrie hospitaliere, cet homme avec sa famille se preparait a partir et vint prendre cogne de moi. En me presentant son enfant Miltiade il me dit : «que puis-je faire a cette heure en Grece de ce garcon? Il a 12 ans; donnez-moi un conseil.» - «Est-ce que conjointement avec votre epouse vous auriez le courage de vous separer de votre fils et de me le confier? Je vous le rendrai, s'il plait a Dieu, dans 6 ou 7 ans. Et j' aime a espere qu' il sera capable de bien servir sa patrie et qu'il fera le bonheur de vos vieux jours...». – « Prenez-le», repondit le bon marin.

C'est de ses mains, mon cher Fellenberg, que je recois cet pour le placer entre les vottres. Et c'est le pere en personne qui vient le recommander a vottre protection bienveillante. Il va se render en Grece et il est bon qu' il puisse dire a ses compratriotes d' avoir vu Hofwyl.

Le jeune homme a des dispositions les plus heureuses. Il n' est jamais sorti de l' enceinte domestique et ses moeurs sont de la plus stricte et de la plus severe purete. En peu de temps a Geneve, il a fait son oreille a la langue fraincaise. Il comprend un peu l' italien et le russe et lit bien le grec. Il est tres important de lui conserver tres soigneusement l' habitude de sa langue nationale. C'est dans cette vue que je lui ai donne deux livres. Un de prieres, l' autre de sermons . Je lui ai marque ce qu' il doit lire tous les jours dans premices afin de remplir les devoirs de sa religion. Et je vous supplie qu' on lui fasse lire a haute voix et sa maniere; quant a l' accent et a la punctuation, une demi-page du second. Cet exercice suffira pour le moment.

Si d' autres jeunes pour la langue nationale et le petit Miltiade leur servira alors de moniteur pour les langues etrangeres qu' il aura apprises dans entrefaits. Ce don't, je vous prie en outr, c'est de la faire assister exactemen au service du dimanche a la chapelle de Mad(ame) le Grande Duchesse Anne. Il est utile que son pere aille sur les lieux et qu'il voie que cette chapelle existe. Quant au reste, je n' ai que deux mots ajouter. Chargez-vous de tous le soins

qui sont relatifs à l'éducation de cet enfant et je me charge de toute la dépense. Je n'ai pas promis qu'on fasse ici des frais pour l'habiller, désirant que cette partie, comme toute autre, soit réglée à Hofwyl et selon que vous le jugerez convenable. Ce jeune homme n'a ni les avantages, ni les inconvénients d'une hâtive naissance. Son père est un bon marin et moins la grande crise où se trouve actuellement sa patrie, c'est à bord d'un marchand que le petit Miltiade aurait commencé sa carrière. D'après ces données, il dépend de vous de placer à votre Institut ce premier élève grec dans la situation que vous croirez la plus analogue à celle qu'il pourra un jour occuper dans sa patrie restaurée. Je m'arrête ici quant au jeune homme.

Vous aurez la bonté de me dire à son temps ce que je devrai chaque année pour lui, ainsi que pour les dépenses de son premier établissement.

Vous ne doutez pas, j'espère, des exactitudes avec lesquelles je liquiderai mes comptes avec votre Institut. Le bon Caralambo de Demetrius père, vous priera de le renvoyer une heure plus tôt afin qu'il puisse rejoindre à Genève sa femme et ses deux autres petits enfants. Ils doivent partir pour Marseille. Quoique la mère pleure toujours sa séparation de son Miltiade, elle serait très heureuse de rester avec ses deux autres enfants auprès de lui à n'importe quelle condition. Je lui ai fait comprendre que nulle condition ne me semblait pouvoir rendre possible un tel arrangement et que ce qu'elle avait de mieux à faire c'était partir pour la Grèce avec son mari.

Je ne saurais finir cette longue lettre sans vous dire un mot de mes questions d'hiver et de L. C. Stanhope dont vous avez bien voulu me procurer la connaissance. Ce voyageur intrépide m'a atteint à Lausanne et notre conversation n'a bien fini qu'à Genève. Il m'a paru très satisfait des notions que j'ai pu lui donner et dont il avait le plus grand besoin. Je fais des vœux bien sincères pour qu'il remplisse les bonnes intentions dont il paraît animé. Votre château solitaire, comme l'établissement provisoire à l'Hotel des étrangers me tiennent à cœur.

Il se peut cependant que mille et une considérations me feront renvoyer la réalisation de ce projet aux premiers jours du printemps prochain. Sous peu de jours néanmoins je serai plus positif sur ce chapitre. Je vous préviens en attendant d'avoir écrit à Ancone pour savoir si la veuve de ce brave Bozaris, qui s'est dévouée comme Léonidas, a des enfants et quel âge ont-ils. Quelle bonne fortune que de vous confier les enfants de ce héros! C'est avec une véritable impatience que j'attends la réponse de mon correspondant.

Adieu. Portez-vous bien. Dites bien des chises de ma part a Monsieur Ville-vieille et croyez a tous les sentiments que je vous porte.

J. Capodistrias

P.S. Vous trouverez ci-joint une espee d' acte par lequel le bon capitaine Caralambo a constate le fait de a remise de son fils.

J' ai desire regler aussi cet objet afin que vous ayez entre vos mains un document legal concernant le petit Miltiades.

Επιστολή του Ιωάννη Καποδίστρια προς τον E. de Fellenberg

Γενεύη, 21 Οκτωβρίου 1823

Του ζητά να αναλάβει την εκπαίδευση του Μιλτιάδη, γιου Έλληνα ναυτικού από την Ακαρνανία, του Χαράλαμπου Πρίμα, που βρισκόταν στην Γενεύη με την γυναίκα και τα άλλα δυο του παιδιά. Περίμεναν μαζί με άλλους φυγάδες από την Οδησό, να γυρίσουν στην πατρίδα τους μέσω Μασσαλίας. Στα τραγικά για τον ελληνισμό γεγονότα του Απριλίου 1821, ο πατέρας βρισκόταν με την οικογένεια του στην Κωνσταντινούπολη, όπου έχασε την όραση του. Ο διάσημος καθηγητής Maupoir, με τη φροντίδα του Καποδίστρια, τον θεράπευσε τώρα στη Γενεύη. Επαινεί με πολλή αγάπη τον νεαρό Μιλτιάδη και του γράφει πως γνώριζε λίγα ιταλικά και ρωσικά. Όλα τα έξοδα σπουδών του δωδεκάχρονου φυγάδα θα τα ανελάμβανε ο ίδιος ο Καποδίστριας. Υπενθυμίζει στον Fellenberg να μην παραμελήσει ο μικρός ούτε τη μητρική του γλώσσα ούτε τα θρησκευτικά του καθήκοντα και να πηγαίνει τακτικά στο ρωσικό παρεκκλήσιο της μεγάλης Δούκισσας Άννας. Τον παρακαλεί να του ορίσει πρόγραμμα διδασκαλίας, ανάλογα με τα προσόντα του, ώστε μια ημέρα να φανεί χρήσιμος στην αναγεννώμενη πατρίδα του. Ανεφέρεται τέλος στην γνωριμία του στην Λωζάννη, με τον «τολμηρό» λόρδο Stanhope και στις ενδιαφέρουσες συζητήσεις τους. Θέλει να ελπίζει ότι ο συνομιλητής του θα χρησιμοποιούσε επωφελώς τις πληροφορίες που του έδωσε. Νοσταλγούσε να ξαναζήσει στον πύργο του Fellenberg μέσα στο περιβάλλον του Hafwyl και υπολόγιζε να πραγματοποιήσει το σχέδιο του τις πρώτες ημέρες την προσεχή άνοιξη. Τον πληροφορεί πως έγραψε στον Αγκώνα για να πληροφορηθεί, αν η χήρα του ήρωα Μάρκου Μπότσαρη είχε παιδιά και ποια ήταν η ηλικία τους. Θεωρούσε ότι θα ήταν μεγάλη επιτυχία για τη φήμη του Hofwyl, τα ορφανά αυτού του ήρωα να σπούδαζαν εκεί.

Στο υστερόγραφο, του επισυνάπτει έγγραφη βεβαίωση του Καπετάν Χαράλαμπου, πατέρα του Μιλτιάδη, ότι παρέδιδε τον γιο του στον Fellenberg.

3. Επιστολή του Ι. Καποδίστρια προς τον E. de Fellenberg

Geneve, le 17 octobre / 8 novembre 1823

Je viens de prendre definitivement mes quartiers d' hiver a Geneve, Cette determination m' a coute quelque peine. Mais ja la supporte avec tant d' autres sans murmure. Ainsi, mon cher Fellenberg, ce ne sera qu' aux premiers jours de printemps que nous nous verrons, s' il plait a Dieu. A moins que quelque circonstance ne m' amene pour peu d' instants a Berne dans des entrefaits. Parlons d' autre chose.

Le capitaine Prima avec sa famille est enfin parti et m' a instamment recommande de lui faire parvenir de temps les nouvelles de son fils. Ayez donc l' extreme bonte de promettre au jeune homme de s' acquitter de ce devoir et je me charge volontiers de devenir l' intermediaire de cette correspondance. Je n' ai pas encore de response de la veuve relativement a ce qu' il y a a faire pour donner une base ferme et utile a l' education des Grecs. Je ferai tout ce qui est en mon pouvoir pour que la chose reussisse, ou pour mieux dire afin qu' elle commence bien. Esperons que le bon Dieu nous aidera.

N' allez pas croire que dans mes quartiers d' hiver de Geneve, j' ou oublierai le travail bibliographique don't nous avons parle. Tout au contraire, je vais m' en occuper avec le plus grand plaisir; ce sera une occasion de plus de vivre avec vous au moins par la pensee.

Groyez a la sincerite de ce sentiment, comme a celui de l' amitie que je vous porte.

J. Capodistrias

Ιδιόχειρη επιστολή του Ι. Καποδίστρια προς τον E. de Fellenberg

Γενεύη, 27 Οκτωβρίου / Νοεμβρίου 1823

Τον πληροφορεί ότι τελικά αποφάσισε να περάσει το χειμώνα στη Γενεύη, και θα τον συναντούσε την άνοιξη, εκτός αν οι συνθήκες του επέβαλαν, στο μεταξύ, να μεταβεί στη Βέρνη. Ο καπετάνιος Πρίμα είχε φύγει με την οικογένεια του και τον παρακαλούσε να του έστελνε, από καιρό σε καιρό, ειδήσεις για το γιο του. Ο Καποδίστριας περίμενε με

ανυπομονησία νέα από τη χήρα Μπότσαρη. Τον απασχολούσε ιδιαίτερα το πρόβλημα της εκπαίδευσης των Ελλήνων και δήλωσε ότι θα έκανε τα πάντα για την επιτυχία αυτού του θεμελιακού αγώνα. Του υπόσχεται να ασχοληθεί με τη βιογραφική εργασία για την οποία είχαν μιλήσει και θα το έκανε με ευχαρίστηση.

4. Ιδιόχειρη επιστολή του Ι. Καποδίστρια προς τον E. de Fellenberg

Geneve, le 30 decembre 1823

Le sieur Prima vient de m' ecrire et avant de s' embarquer pour la Grece il vous adresse, mon cher Fellenberg, la letter ci-jointe.

Je ne repondrai pas a mon tour a son fils pour ne pas grossir mon paquet mais je vous prie de lui dire que j' ai recu sa petite et que se serai bien aise de connaitre par lui-meme ses progress. En etes-vous prie de m' en dire un mot.

Les responses que j' ai recues d' Ancone m' annoncent que le defunt Bozaris n' a laisse que des filles et un seul garcon a l' age de 2 ans. Ainsi, il fuaut y renoncer pour le moment. J' espere un meilleur success dans d' autres communications que j' ai deja faites et qu' on a deja poussees plus loin. Il se que le mois de fevrier ou de mars nous apporte de bonnes nouvelles. Je me suis borne a faire sentir qu' il y aurait de la place pour quatre ou cinq eleves a Hofwyl mais a condition qu' ils appartiennent a des familles tres distinguees *par les services rendus sur terre et sur mer a leur patrie*. C' est sur les reponses que je recevrai que nous verrons s' il y a moyen de reussir dans cette binne entreprise. Les details qui me parviennent des lieu xen date de novembre confirment le peu que les gazettes se permettent de publier. Le fait est que sur terre comme sur mer les Turcs furent complement battus et que le campagne va teminer de la maniere le plus satisfaisante.

Je ne vous fatigue pas d' une plus longue letter et je vous serre la main de tout mon coeur.

J. Capodistrias

Ιδιόχειρη επιστολή του Ι. Καποδίστρια προς τον E. de Fellenberg

Γενεύη, 30 Δεκεμβρίου 1823

Του επισυνάπτει και μία άλλη, του καπετάνιου Πρίμα, πριν ξεκινήσει για την Ελλάδα. Του γράφει πως έλαβε την επιστολή του μικρού Μιλιτάδη Πρίμα και πως επιθυμούσε να μαθαίνει και από τον ίδιο τον μαθητή σχετικά με την πρόοδο του. Ερωτά τον Fellenberg αν ήταν ευχαριστημένος από την επίδοσή του. Πληροφορήθηκε από τον Αγκώνα πως ο ήρωας Μπότσαρης άφησε δυο θυγατέρες και ένα αγόρι δύο μόλις χρόνων. Ανάμενε απαντήσεις και από άλλα μέρη και τον Φεβρουάριο ή Μάρτιο θα έστελνε στο Hofwyl 4-5 Έλληνες μαθητές, από διακεκριμένες οικογένειες, που είχαν προσφέρει τις υπηρεσίες τους στην πατρίδα, στον κατά ξηρά και θάλασσα αγώνα. Τα νέα που έλαβε το Νοέμβριο για την εξέλιξη της ελληνικής Επανάστασης επιβεβαίωναν τις λιγοστές ειδήσεις των εφημερίδων. Οι Τούρκοι είχαν τελείως νικηθεί και στην ξηρά και στην θάλασσα και οι μάχες θα τελείωναν, με τη βοήθεια του Θεού, με τον πιο ικανοποιητικό τρόπο.

5. Ιδιόχειρη επιστολή του Ι. Καποδίστρια προς τον E. de Fellenberg

Geneve, le 16 / 28 Fevrier 1824

Avant de repondre, mon cher Fallenberg, a la letter que vous avez bien voulu m' ecrire en date du 5 janvier, j' ai desire recueillir des notices ulterieures tant sur les moyens de donner suite a vos inentions bienveillantes en faveur des enfants de M. Bozaris, que sur ce qui concerne des eleves de la meme categorie. Ce n' est pas sans eprouver quelque peine que je dois vous annoncer que pour *le moment* il y a entretenir de tous les details que me donne cette facheuse conviction. Je vous dis *pour le moment*: attendez que je ne renounce pas a l' espoir de render plus tard la chose, qui me parait aujourd' hui environnee d' obstacles insurmontables mon seulement possible mais facile *voluntas nihil difficile*.

J' en viens maintenant au jeune Prima. Se en effet ses dispositions naturalles ne le portent a la haute education: comment et pourquoi l' y condamner? Du moment que ses faculties ne sont pas faites pour le travail eminentement intellectuel, rien ne saurait etre plus inhumain et plus mal calculi que de les y contraindre. Apres de longs et penibles efforts on ne ferait de ce jeune homme qu' un pauvre militaire ou bien un magistrat incapable ou tout au plus un

litterateur pedant. Je pense donc comme vous et je conviens qu' il faudra lui faire entrevoir une autre vocation. L' agriculture suppose bien des choses elementaires qui manquent et qui manqueront encore pour longtemps dans son pays natal.

Or, c' est a mettre ces choses elementaires a la portee des Grecs que semblent devoir tendre les efforts des amis de cette brave nation. La premiere de toutes est sans contredit l' art de confectionner le fer en instruments de differents genres. Quelle acquisition pour la Grece que celle d' un Grec capable d' instituer et de diriger pas exemple une forge?

Lorsque notre jeune homme saura un peu de francais, d' allemand, d' arithmetique, de geometrie et de dessin pourrait- on alors le placer dans un atelier en le confiant a quelque honnete homme qui s' en charger?

Ce peu de mots vous donnet mon idee. Je vous l' abandonne; au reste, vous en ferez ce que vous jugerez le mieux. Il y a quelques jours j' ai reçu une letter du jeune homme en Grece et elle est assez bien. Il me mande qu' il est tres content et qu' il travaille. Il m' engage a lui envoyer quelques francs pour ses petits depenses. J' ignore si d' apres vos reglements il est permis aux eleves d' avoir en poche quelque argent. S' il est permis, ayez la bonte de lui avancer le peu de francs dont il peut avoir besoin et passez les a ma charge; dans le cas contraire, dites lui que j' ai reçu sa letter et que si je ne remplis pas son attente c' est que les reglements s' y opposent. Pardon de vous avoir fatigue de ces details.

Portez-vous et croyez l' amitie que je vous ai vouee.

J. Capodistrias

Ιδιόχειρη επιστολή του Καποδίστρια προς τον E. de Fellenberg

Απαντά στην επιστολή του Fellenberg, της 5^{ης} Ιανουαρίου, και τον πληροφορεί πως ούτε τα παιδιά του Μπότσαρη, ούτε τα άλλα παιδιά οικογενειών των Αγώνων θα μπορούσε, προς το παρόν να στείλει στα εκπαιδευτήρια του. Το γεγονός αυτό τον στενοχωρούσε ιδιαίτερα, σύντομα όμως θα ξεπερνούσε αυτά τα εμπόδια. Όσο για το νεαρό Μιλτιάδη Πρίμα, έκρινε, πως αν δεν είχε έφεση για ανώτερες σπουδές, θα έπρεπε να στραφεί προς τις μηχανικές τέχνες ή ακόμη καλύτερα να μάθαινε την τέχνη του σιδηρουργού για την κατασκευή διαφόρων χρήσιμων αντικειμένων. Η γεωργία επίσης ήταν ένας απαραίτητος κλάδος για την Ελλάδα, όπου έλλειπαν οι στοιχειώδεις γνώσεις στις νέες μεθόδους. Γι' αυτό θα έπρεπε να

γνωρίζει λίγα γαλλικά, αριθμητική και γεωμετρία, ώστε να μπορεί να μαθητεύσει σε κάποια από τις επαγγελματικές σχολές του Hofwyl. Ήθελε επίσης να πληροφορηθεί από τον Fellenberg, αν δικαιούτο ο μαθητής να έχει λίγα χρήματα για τις ατομικές του ανάγκες και αν ο κανονισμός της Σχολής το επέτρεπε. Τον παρακαλούσε να του έδινε ότι νόμιζε απαραίτητο και να το χρέωνε στο λογαριασμό του.

6. Ιδιόχειρη επιστολή του Ι. Καποδίστρια προς τον E. de Fellenberg

Geneve, le 4 / 16 avril 1824

Vous trouverez, mon cher Fellenberg, ci-jointe une letter de change pour mille francs qui repond a quelque pres, a ce que je vous dois pour l' entretien de jeune Primas. Je pense que le moment il peut continuer encore dans la classe ou il se trouve.

Vos scupules sont les miens. Les parents nous en voudraient. Plus tard cependant il faudra prendre un patri; meme dans l' interet du jeune homme et de sa famille. Comme j; ai l' intention de ne pas me refuser le Plaisir de passer quelques jours du printemps a Hofwyl, c' est alors que nous reglerons definitivement cette petite affaire et que je vous rendrai compte des notices bibliographiques. Jusque la, je tacherai de me remettre d' une espece de rechute que je viens de faire. Depuis le commencement de mars ma sante a fait quelques oas retrogrades vu ses anciennes et mauvaises habitudes. Permettez-moi de joindre ici une letter de la mere Primas pour son fils et quelques lignes que je lui écris moi-meme pour diriger se travaux dans l' etude de sa langue nationale. Agreez, mon cher Fellenberg, toutes mes amities.

J. Capodistrias

Ιδιόχειρη επιστολή του Ι. Καποδίστρια προς τον E. de Fellenberg

Γενεύη 4 / 16 Απριλίου 1824

Του εσωκλείει συναλλαγματική χιλίων φράγκων για τα έξοδα διαμονής και εκπαίδευσης του Μιλτιάδη Πρίμα και του προτείνει να συνεχίσει τις σπουδές του στην ίδια τάξη. Αργότερα θα αποφάσιζαν για το καλό του νέου και της οικογένειάς του. Εσωκλείει επιστολή της μητέρας Πρίμα προς τον γιό της και προσθέτει μερικές φράσεις και ο ίδιος, όπου τον καθοδηγεί σχετικά με τη καλλιέργεια της μητρικής του γλώσσας.

7. Επιστολή του Ι. Καποδίστρια προς τον E. de Fellenberg

Geneve, le 8 juin 1824

Je m'empresse, mon cher Fellenberg, de répondre à votre lettre du 4. Mon projet pour les premiers beaux jours du printemps a été dérangé d'abord par la saison et en second lieu par ma mauvaise santé. Ce n'est que depuis une semaine qu'il ne fait pas froid à Genève et j'ai profité de ce commencement d'été pour avaler des sucres d'herbes qui me font quelque bien. Ajoutez à ces contraintes le départ de mon frère. Les lettres qui nous avons reçues de la maison paternelle, le mon pèlerinage aux eaux minérales ou de S. Gervais ou de Vichy. Esperant d'être hors d'embarras vers la fin du mois, je me proposais de vous tenir parole et de revenir ensuite sur mes pas pour aller aux eaux. Mais puisque Vous partez déjà pour Pfister, j'ajourne ma visite, comme l'année dernière, et je vais vous faire part de ma pensée sur le jeune Primas, sauf votre approbation.

Si, j'écrivais à son père, il me répondrait: faites ce que le bon Dieu vous inspire et la difficulté serait toujours la même. La haute éducation, comme Vous observez, pourrait faire son malheur et j'y aurais contribué pour une forte dépense. L'éducation réservée à la classe des ouvriers frapperait l'amour propre de ses parents et compromettrait les égards que nous devons à leurs infortunes. Entre ces deux extrêmes n'y aurait-il pas un terme moyen?... J'en vois un, que voici. Le vœu du capitaine Primas serait pleinement rempli si dans deux ans son fils pouvait être placé auprès de lui dans son vaisseau en qualité de teneur des registres du comptoir.

Pour porter le jeune homme à ces capacités il ne s'agirait que de lui faire apprendre à écrire d'une belle main le français et l'italien, et faire des comptes c'est à dire à savoir quelques opérations d'arithmétique. Pour ce résultat, les parents seraient satisfaits, le séjour de leur fils dans l'Institut serait abrégé et auprès d'eux il pourrait gagner son pain. J'ignore si Vous pouvez créer en quelque sorte une classe de cette catégorie pour un seul élève et y confirmer conséquemment les pas extrêmement sensibles et je le ferai volontiers pour justifier les espérances du vieux et malheureux Primas. Dans la supposition qu'un arrangement semblable ne puisse pas avoir lieu, alors j'écrirai à sa mère, qui est à Livourne, et je lui proposerai de le lui rendre dès à présent, en lui donnant de quoi l'élever comme elle pourra en Italie. Ce chapitre me paraît épuisé et c'est sur la réponse que vous me ferez, qu'il sera réglé....

Ιδιόχειρη επιστολή του Ι. Καποδίστρια προς τον E. de Fellenberg

Γενεύη, 8 Ιουνίου 1824

Σπεύδει να του απαντήσει στην επιστολή της 4^{ης} Ιουνίου. Το σχέδιο που είχε προγραμματίσει για την άνοιξη ματαιώθηκε λόγω της κακοκαιρίας και της κακής του υγείας. Σε όλα αυτά, προστέθηκε και η αναχώρηση για την Κέρκυρα του αδελφού του ύστερα από επιστολές που έλαβε από την οικογένεια του.

Σκόπευε να μεταβεί στις ιαματικές πηγές και στη συνέχεια να επισκεφτεί το Hofwyl, ώστε να συζητήσουν για τον νεαρό Πρίμα, του οποίου η εκπαίδευση τον απασχολούσε ιδιαίτερα. Το καλύτερο γι' αυτόν θα ήταν, του έγραφε αν μεταξύ της ανώτερης παιδείας και της χειρονακτικής εργασίας, τελικά θα επέλεγε να εργασθεί κοντά στο ναυτικό πατέρα του, όπου θα ενημέρωνε το ημερολόγιο της πορείας του πλοίου ή κοντά σε έναν έμπορο, του οποίου θα κρατούσε τα λογιστικά βιβλία. Εάν ήταν δυνατή μια τέτοια λύση, πρόσθετε, τότε οι σπουδές του θα διαρκούσαν πιο πολύ από δυο χρόνια. Τελικά, διερωτάτο, αν ο Fellenberg θα δεχόταν να οργανώσει ένα ειδικό πρόγραμμα στη Σχολή του, τις δαπάνες του οποίου θα ανέλαμβανε ευχαρίστως ο ίδιος. Σε αντίθετη περίπτωση, θα έστελνε το νεαρό στη μητέρα του στο Λιβόρνο και θα της διέθετε τα μέσα για να τον σπουδάσει στην Ιταλία.

8. Επιστολή Ι. Καποδίστρια προς τον R. A. Schiferli

Geneve, le 24 fevrier / 8 mars 1826

Permettez-moi, mon cher Schiferli, de vous dire un mot des Grecs et de vous prier en meme temps de la faire passer a votre ami Bourg. Si toutefois vous partagerez opinion. La campagne d' hiver a fini d' une manière qui depasse toutes les esperances des convictions faibles et qui dejoue les calculs des hommes que Dieu aveugle, parce que c'est leur aveuglement que dans Sa justice Il veut operer le salut de la Grece. Ce qu'on me mande cependant de Corfou, c'est que le courage et la perseverance peuvent flechir devant la disette et la famine, que la Grece est ravangee et sterile depuis 5 ans, que le gouvernement n' a plus ni argent, ni credit, et qu'un enfin Missolonghi meme peut perit *faute de vivres*... Le Comite Philhellenique de Geneve a bien voulu prendre en consideration cete tat de choses et avant-hier il a vote 15.000 francs pour sa part afin de procuter une heure plus tot des vivres a cette heroique garnison de Missolonghi. Pour arrive a ce resultat, je me suis associe un doto fois, en ma qualite d' etranger, a des etrangers qui se trouvent ici et notre souscription speciale a

bien reussi. Je ne me suis pas arrete la. Parce que il ne s' agit pas de peu de chose. J' ai donc ecrit a quelques personnes qui m' honorent de leur bienveillance et qui se trouvent a Paris et ailleurs et j' aime a esperer qu' ells nous aideront. Et c'est dans cette meme intention que j' ose adresser mes voeux par votre entremise a votre ami Bourg. Si des considerations mejeures l' empechent de montrer la main qui donne, qu' il en rende graces au Ciel. Les bienfaits seront plus agreables a Dieu et il peut etre assure que les braves qu' il nourrira lui porteront une gratitude qui ne s' effecera jamais de leur coeur et je lui en reponds.

Le moyen le plus prompt serait d' envoyer des vivres a Maleta, ou a Zante. Mais s' il prefere se servir de mon humble ministere, il n' a qu' a vous autoriser a faire remettre a Monsieur Turretini-Necher, tresorier de ce Comite, la sommes sera toujours un grand Bienfait et que qui cito dat bis dat. Pardon de cette importunite.

Veillez presenter mes hommages respectuex a Madame le Grande Duchesse et agreez l' expression de toutes mes amities.

J. Capodistrias

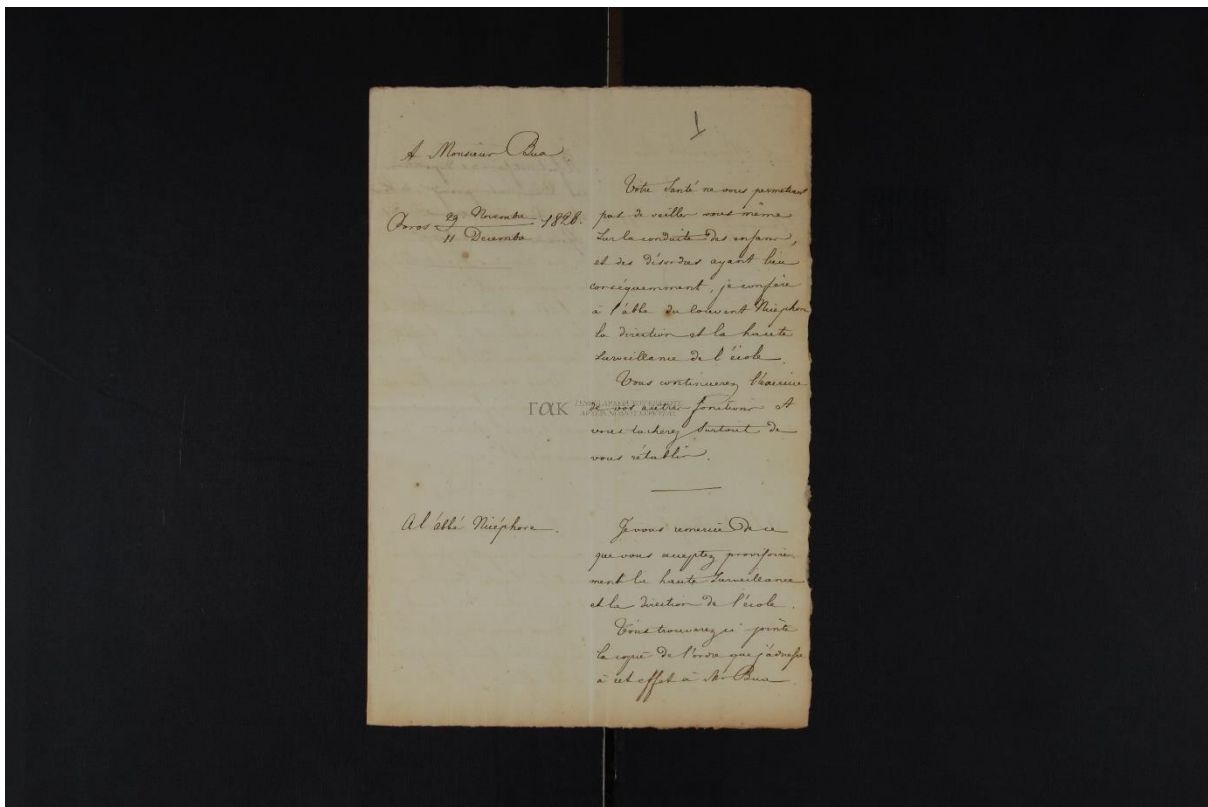
Επιστολή Ι. Καποδίστρια προς τον R. A. Schiferli

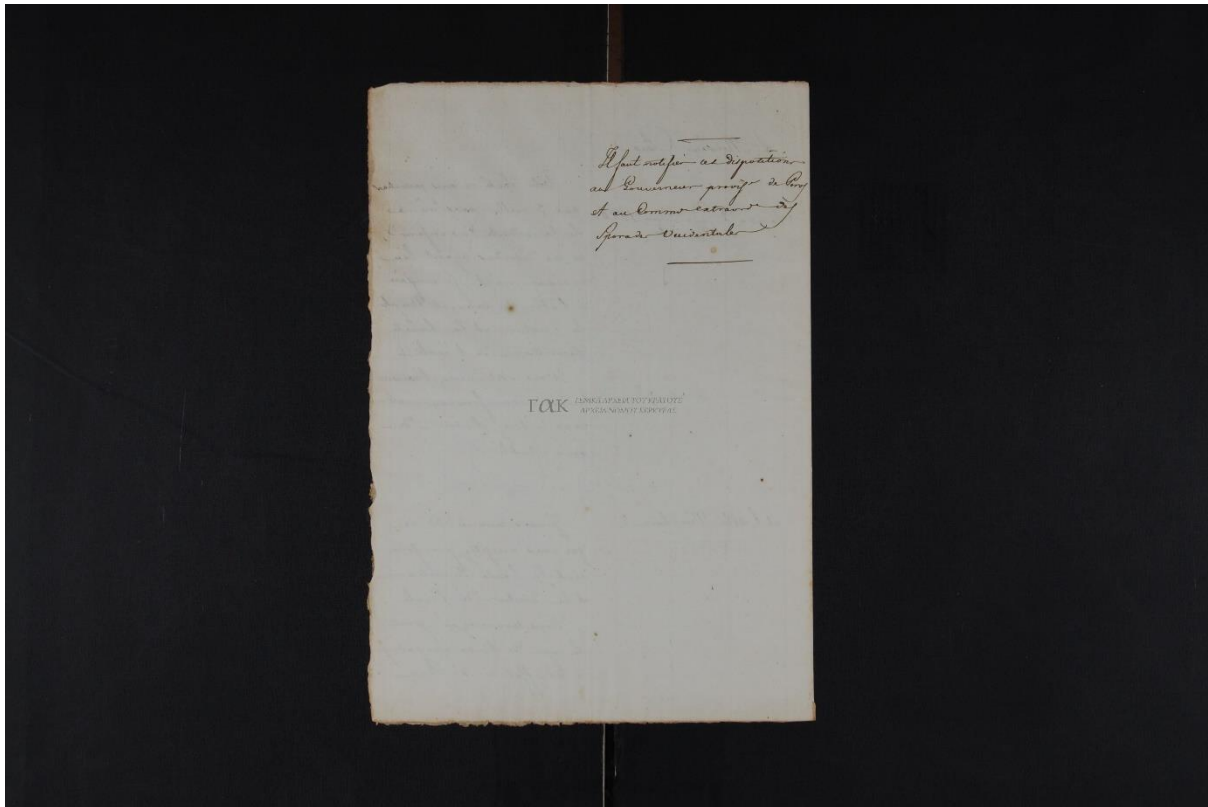
Γενεύη 24 Φεβρουαρίου / 8 Μαρτίου 1826

Του ζητά να μεσολαβήσει στον φίλο του de Bourg, για να βοηθήσει τους Έλληνες, που στερούντο τα πάντα τα τελευταία πέντε χρόνια. Τα νέα από την Κέρκυρα ήταν απογοητευτικά. Η ελληνική Κυβέρνηση είχε μεγάλη ανάγκη χρημάτων και το Μεσολόγγι κινδύνευε να χαθεί από έλλειψη τροφίμων. Η φιλελληνική Επιτροπή της Γενεύης, μπροστά σε αυτή την κατάσταση, συνέδραμε με 15.000 φράγκα για να εφοδιάσει με τρόφιμα τη φρουρά του Μεσολογγίου και οι συνδρομές ήταν ικανοποιητικές. Εξηγούσε στον Schiferli, πως είχε απευθυνθεί σε υψηλά πρόσωπα και εκτός Ελβετίας, στο Παρίσι και αλλού, για την εξασφάλιση χρηματικής βοήθειας. Το ίδιο ζητούσε να κάνει και ο Schiferli με τον φίλο του de Bourg. Ο ταχύτερος τρόπος θα ήταν να σταλούν τρόφιμα στη Μάλτα ή στη Ζάκυνθο και από εκεί στην Ελλάδα. Του προτείνει να παραδώσει ο de Bourg τα χρήματα στον Turretini-Necker-ταμιά της φιλελληνικής επιτροπής της Γενεύης- και ο ίδιος θα ανελάμβανε τα

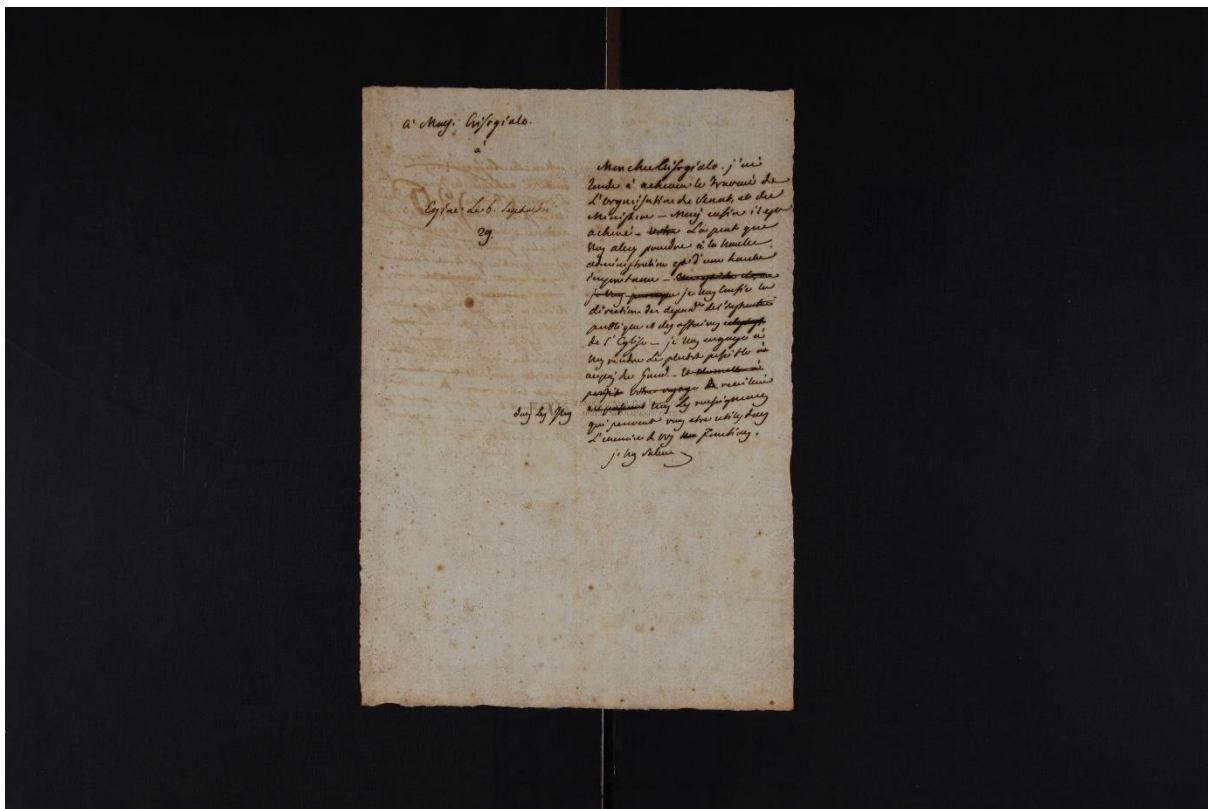
περαιτέρω. Προσπαθεί επίσης, ότι και η ελάχιστη ακόμη χρηματική βοήθεια θα αποτελούσε μεγάλη συμπαράσταση στους δοκιμαζόμενους Έλληνες.

9. Προς Σπυρίδωνα Μπούα, διευθυντή του σχολείου στον Πόρο

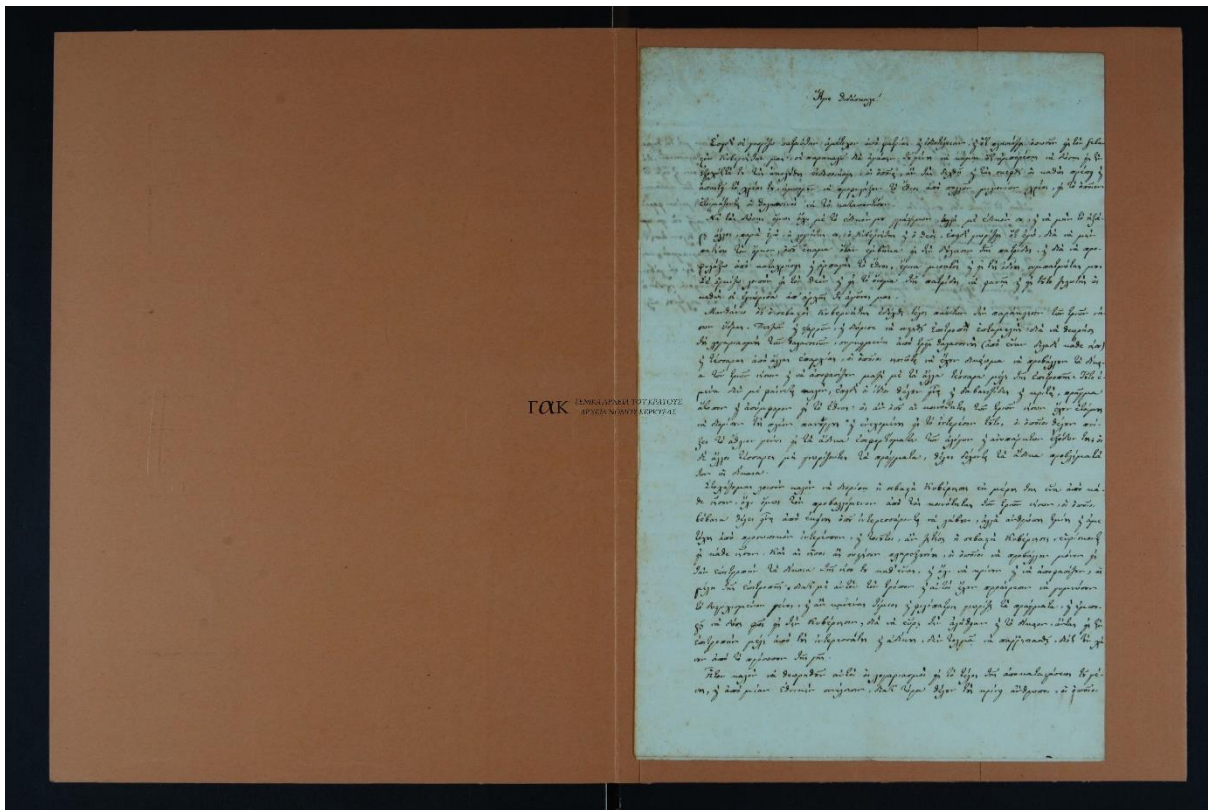
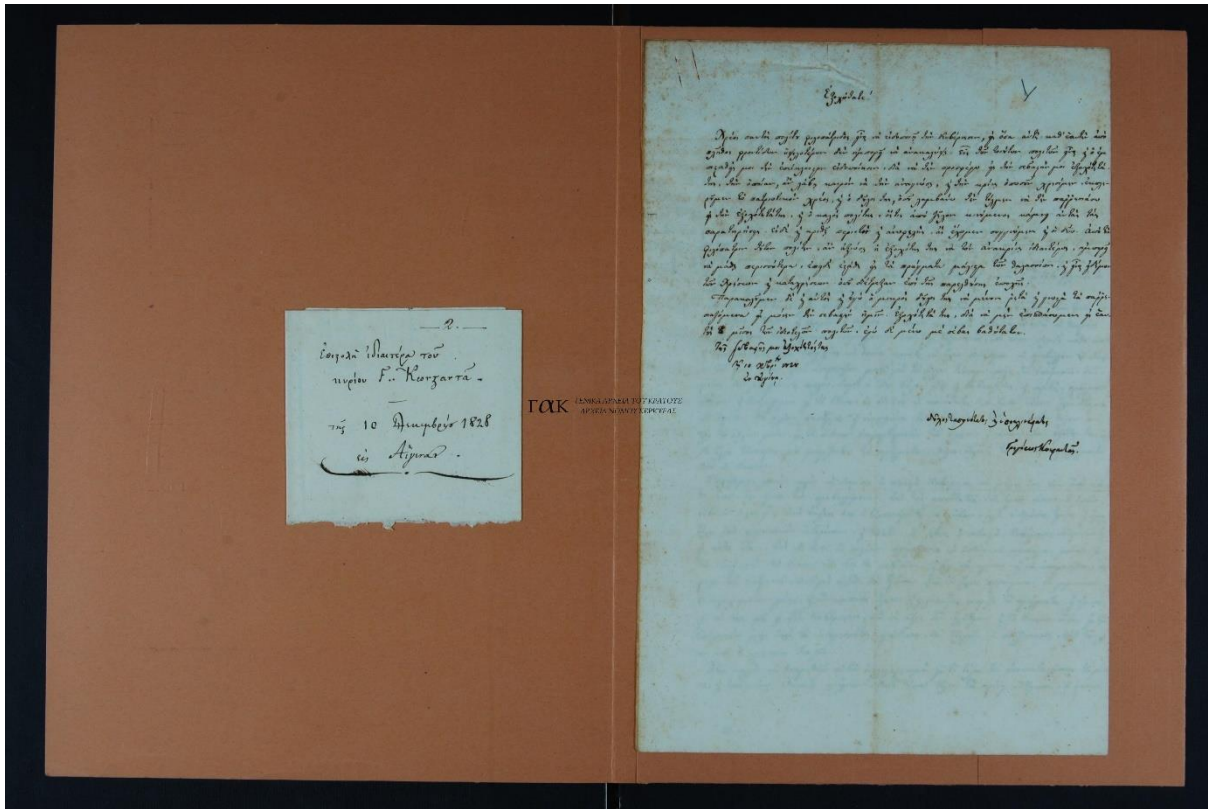

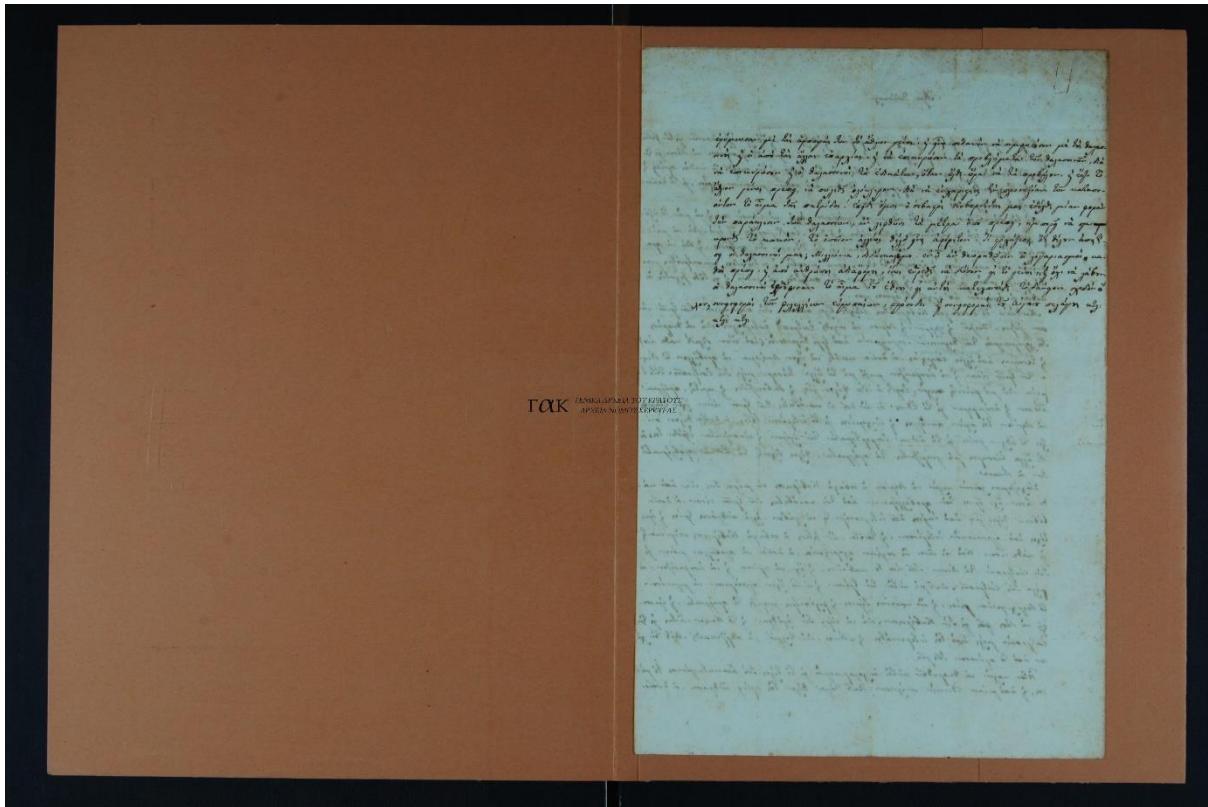

10. Επιστολή προς τον Χρυσάγγελο

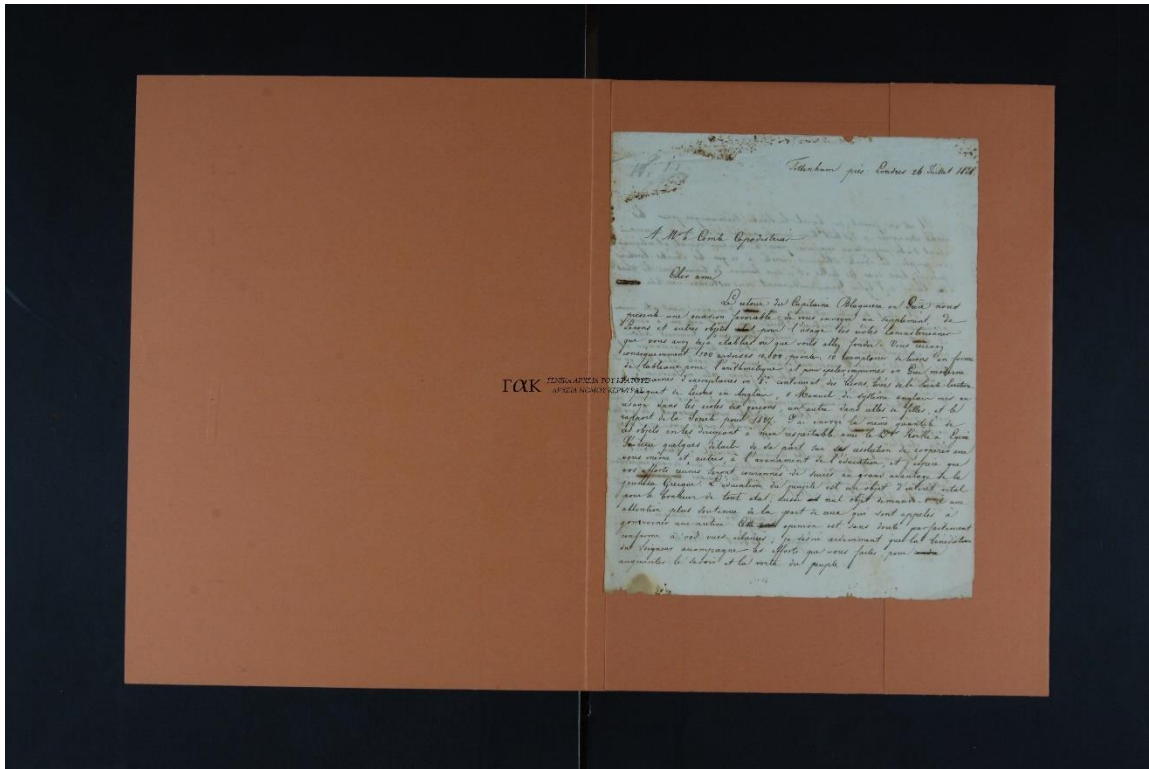

11. Επιστολή προς τον Γρηγόριο Κωνσταντά

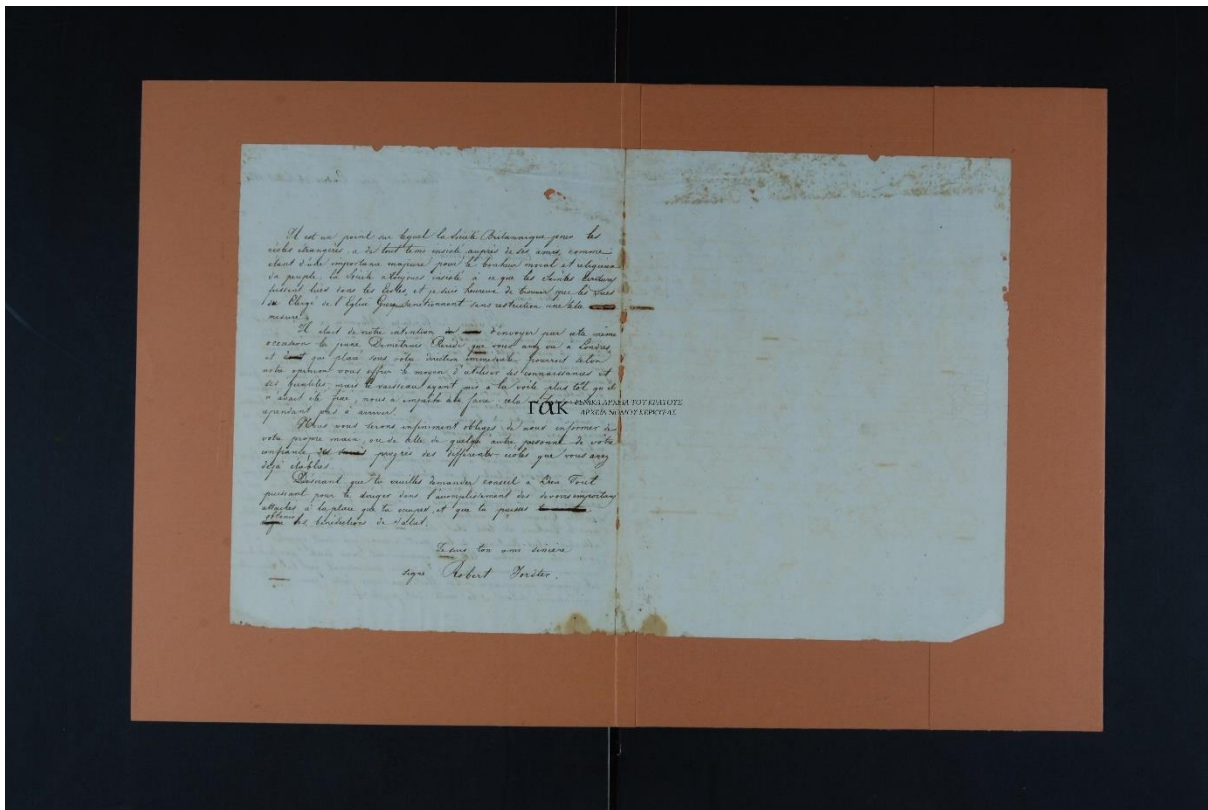

12. Επιστολή προς τον Robert Foster

TOUK
BIBLIOTHÈQUE NATIONALE
MUSEUM NATIONAL D'HISTOIRE NATURELLE

TOUK
BIBLIOTHÈQUE NATIONALE
MUSEUM NATIONAL D'HISTOIRE NATURELLE

Συμπεράσματα

Στην παρούσα διπλωματική εργασία έγινε λόγος για τη συμβολή του Ιωάννη Καποδίστρια στις οικογένειες των αγωνιστών που βίωσαν δύσκολες στιγμές. Αναμφισβήτητα ο πρώτος κυβερνήτης της Ελλάδας ήταν μια από τις διαπρεπέστερες μορφές της Ευρώπης. Μέχρι και σήμερα το έργο του έχει αναγνωριστεί από πολλούς επιφανείς και η συμβολή κατά τα πρώτα χρόνια της αναγέννησης της χώρας είναι ανεξίτηλη. Προσπάθησε να αναγεννήσει με ότι μέσο διέθετε την πληγωμένη από την τουρκική κατοχή Ελλάδα. Έχοντας ως σύνθημα «Δράξασθε παιδείας», επιδίωξε να συγκεντρώσει με κάθε τρόπο τα ορφανά και να τα βοηθήσει να μάθουν γράμματα, να σπουδάσουν και να εξασφαλίσουν την ατομική και κοινωνική τους πρόοδο.

Ακολούθησε την παράδοση του Κοσμά του Αιτωλού, υποστηρίζοντας πως η παιδεία και η εκκλησιαστική ζωή είναι άρρηκτα συνδεδεμένες μεταξύ τους. Για το λόγο αυτό ίδρυσε σχολεία και ορφανοτροφεία σε πολλά μέρη της Ελλάδας. Όπως φάνηκε από τις επιστολές του, το ενδιαφέρον του για την εκπαίδευση των Ελλήνων ήταν τεράστιο και προσπαθούσε με κάθε τρόπο να στηρίζει τα ορφανά ώστε να μην είναι απροστάτευτα και περιπλανώμενα. Ο Καποδίστριας πίστευε πως τα ορφανά είναι η ελπίδα του έθνους και μεριμνούσε για το μέλλον τους. Άξιο αναφοράς είναι η ίδρυση του Πανεπιστημίου και της Ιονίου Ακαδημίας.

Τέλος, θα πρέπει να σημειωθεί πως μέχρι και σήμερα κανένας άλλος πολιτικός δεν κατάφερε σε τόσο σύντομο χρονικό διάστημα να δημιουργήσει ένα αντίστοιχο έργο, το οποίο αποτελεί ζωντανή παρακαταθήκη για την Ελλάδα. Όπως ο ίδιος ανέφερε: «οι Έλληνες θα μπορούσαν να μεγαλουργήσουν και η Ελλάδα να αναδειχθεί παγκοσμίως όταν έχουν πίστη στον Θεό και στις δυνάμεις τους, είναι μονιασμένοι και συνεργάζονται σε ότι κάνουν, προσβλέποντας όχι στο προσωπικό συμφέρον, αλλά προσδοκώντας το κοινό καλό».

Βιβλιογραφία

Βακαλόπουλος Απόστολος, *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού*, τομ. Β1 Τουρκοκρατία 1453-1669. Οι ιστορικές βάσεις της νεοελληνικής κοινωνίας και οικονομίας, Θεσσαλονίκη, 1964.

Βακαλόπουλος, Απόστολος, *Ιστορία του νέου ελληνισμού, Η μεγάλη ελληνική επανάσταση 1821-1829: Ιωάννης Καποδίστριας ή η επώδυνη γένεση του νεοελληνικού κράτους 1828-27 Σεπτ. 1831*, Ηρόδοτος, Θεσσαλονίκη 1988.

Βασιλείου Σωτηρούλα, *ΑΝΤΑΜΟΙΒΕΣ ΤΩΝ ΑΓΩΝΙΣΤΩΝ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗΣ 1828-1844*, Αθήνα 2021.

Βερέμης Μ., Μιχαηλίδης Δ., *Ιωάννης Καποδίστριας. Ο αμνός της Παλιγγενεσίας των Ελλήνων*, 2020.

Βετουλάκης Γεώργιος, *Η ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΚΑΙ Η ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΟΥ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑ. (μεταπτυχιακή διπλωματική διατριβή)*. Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, 2019.

Γιαννούλης Εμμανουήλ Α., *Η Μεγάλη Έκκλησία. Ο Μητροπολιτικός Ναός στην Αίγινα*, εκδ. Αθ.Σταμούλη, Αθήνα 1996, σ.75.

ΓΟΥΝΤΧΑΟΥΖ ΜΟΝΤΑΓΚΙΟΥ ΚΡΙΣΤΟΦΕΡ, *Καποδίστριας. Ο θεμελιωτής της Ανεξαρτησίας της Ελλάδας*, 2020.

Δασκαλάκης Απόστολος Β., *Κείμενα-Πηγαί της Ιστορίας της Ελληνικής Επανάστασεως... Τά περί παιδείας*, Μέρος Πρώτον, Αθήνα 1968, σ. 215.

Δαφνής, Γρηγόριος, *Ιωάννης Α. Καποδίστριας. Η γένεση του ελληνικού κράτους*, Ίκαρος Αθήνα, 1976.

Δημαράς Αλέξης, *Η μεταρρύθμιση που δεν έγινε*, τ. Α', Αθήνα 1988, σ. 35.

Διβάνη Λένα, *Το πικρό ποτήρι. Ο Καποδίστριας, η Ρωζάνδρα και η Ελλάδα*, Αθήνα 2020.

Δραγούμης Νικόλας, *Ιστορικοί Αναμνήσεις*, τ.Α', εκδ. Ερμής, Αθήνα, σσ.164-165.

Ηλιάδου-Τάχου Σοφία – Ανδρέας Ανδρέου, *Οι δομές της παιδείας στα «κρυφά σχολεία (1453-1912). Από το μύθο στην επιστημονική προσέγγιση της Ελληνικής παιδείας την περίοδο της Οθωμανοκρατίας»*, ΚΘ' ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ 16-18 Μαΐου 2008, Θεσσαλονίκη, 2009.

Θεοτόκης Μάρκος, *Ο Ιωάννης Καποδίστριας εν Κεφαλληνία και αι στάσεις αυτής εν έτεσι 1800, 1801, 1802. Ιστορικά σημειώσεις εξαχθείσαι εκ των εγγράφων των αρχείων της Επτανησίου Πολιτείας*, Κέρκυρα 1889, Μονογραφία, σ. 8-10.

Ιδρωμένος Ανδρέας Μ., *Βιογραφία – Επιστολαί Ιωάννου Καποδίστρια*, Μέρος Α' - Τόμος 8, σ. 27.

Ιωάννου Νεκταρία, *Η εκπαίδευση και η πνευματική ζωή στην Κέρκυρα πριν και κατά τη διάρκεια της περιόδου της αγγλικής κατοχής (1814-1864)*, Επιστημονική Ημερίδα για τα 190 Χρόνια από την Ίδρυση της Ιονίου Ακαδημίας.

Καδιγιαννόπουλος Γεώργιος, *Η Αθωνιάδα Εκκλησιαστική Ακαδημία στην ιστορία και το παρόν*, Πεμπτούσια, 2014.

Καποδίστριας Ι., *Επιστολαί Ιωάννου Καποδίστρια, Κυβερνήτου της Ελλάδος". Διπλωματικά, διοικητικά και ιδιωτικά, γραφείσαι από 8 Απριλίου 1827 μέχρις 26 Σεπτεμβρίου 1831*, Αθήνα 1841.

Καραφύλλης Αθανάσιος Τ., *Ιωάννης Καποδίστριας: ο θεμελιωτής της Ελληνικής Εκπαίδευσης*, κεφάλαιο *Νεοελληνική Εκπαίδευση*, Αθήνα 2013, σ. 31.

Κούκκου Ελένη Ε., *Ο Καποδίστριας και η παιδεία Τόμος Β' – Τα εκπαιδευτικά ιδρύματα της Αίγινης (1827-1832)*, Αθήνα 1972.

Κούκκου Ελένη Ε., *Ιωάννης Καποδίστριας. Ανέκδοτη Αλληλογραφία*, Αθήνα 1999.

Κούκκου Ελένη Ε., *Ιωάννης Καποδίστριας, ο άνθρωπος, ο διπλωμάτης, 1800-1828*, Πατάκης, Αθήνα 2021.

Κοκκώνης Ιωάννης, *Εγχειρίδιον δια τα αλληλοδιδασκτικά σχολεία ή Οδηγός της αλληλοδιδασκτικής μεθόδου (1830)*, σ. 14.

Κρεμμυδάς, Βασίλης, «*Η διακυβέρνηση Καποδίστρια*». *Σύντομη ιστορία του ελληνικού κράτους*, Καλλιγράφος, Αθήνα, 2012.

Κωνσταντάρας Κωνσταντίνου Β., *Ιωάννης Καποδίστριας: ο ηγέτης, ο κυβερνήτης, ο διπλωμάτης, ο Άνθρωπος*.

Λάμπας Κώστας, *Η Εκπαίδευση. Οργάνωση και λειτουργία των σχολείων 1770-1821, Ιστορία του Νέου Ελληνισμού 1770-2000*, τομ.2, Η Οθωμανική κυριαρχία, 1770-1821: Διαφωτισμός-Ιστορία της παιδείας-Θεσμοί και Δίκαιο, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 2003, σελ.75.

Λάσκαρις Μ., *Αυτοβιογραφία Ιωάννου Καποδίστρια*, Αθήνα 2020.

Λούκος, Χρήστος, *Ιωάννης Καποδίστριας, η πορεία του στον χρόνο*, Βιβλιοθήκη της Βουλής των Ελλήνων, Αθήνα 2017.

Λούκος Χρήστος, *Ιωάννης Καποδίστριας*, Αθήνα 2020.

Μπαμπούνης Χαράλαμπος, *Διδακτορική διατριβή – Η Γραμματεία τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς δημοσίου ἐκπαιδύσεως καὶ ἡ ἐκπαιδευτικὴ πραγματικότητα κατὰ τὴν καποδιστριακὴν περίοδο, Ἐθνικὸ καὶ Καποδιστριακὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν (ΕΚΠΑ)*, Αθήνα 2020.

Παπαγεωργίου Βασίλειος, *Ο Καποδίστριας εἰς τὴν Ἐκπαίδευσιν*, Αθήνα 1939.

Παπαδόπουλος Γεώργιος, *Ο Ιωάννης Καποδίστριας καὶ τὸ μεγάλο του ἐνδιαφέρον γιὰ τὴν ἐλληνοπρεπὴ καὶ ὀρθόδοξὴ μόρφωση τῶν Ἑλληνοπαίδων, ἐντὸς καὶ ἐκτὸς Ἑλλάδος*.

Παπαπάνου Κώστας, *Χρονικό-Ιστορία τῆς Ἀνωτάτης μας Ἐκπαιδύσεως*, Αθήνα 1970, σσ. 26-31.

Περσελής Εμμανουήλ Π., *Εξουσία και θρησκευτική αγωγή στην Ελλάδα του 19ου αιώνα*, εκδ. Γρηγόρη, Αθήνα 2004, σ. 42.

Πετρόχειλος Νικόλαος, καθηγητή Πανεπιστημίου και κοσμήτορα του Δημοτικού Λαϊκού Πανεπιστημίου Αγίας Παρασκευής, ομιλία στα πλαίσια της επαναληπτικής ετήσιας απολογιστικής Γενικής Συνέλευσης της «ΕΝΩΣΗΣ ΕΠΙΤΑΝΗΣΙΩΝ ΕΛΛΑΔΑΣ» με θέμα: Το αγωνιστικό πνεύμα του επτανησιακού λαού, <http://www.enosieptanision.gr/el/culture-gr/258-nikos-petroxilos-to-agonistikopnevma-tou-eptanisiakou-laou.html>

Πουκαμισάς Γ., *ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΣ. ΕΘΝΙΚΟΣ ΑΓΩΝΙΣΤΗΣ, ΔΙΠΛΩΜΑΤΗΣ, ΘΕΜΕΛΙΩΤΗΣ ΚΡΑΤΟΥΣ*, Αθήνα 2017.

Σκλαβούνος Γιώργος, *Ανιχνεύοντας την ιδεολογική και πολιτική ταυτότητα του Καποδίστρια*, Παπαζήση, Αθήνα 2011.

Σπανός Βασίλειος, *Ιωάννης Καποδίστριας: Ο θεμελιωτής του ελληνικού κράτους*, Γνώμων Εκδοτική, Αθήνα 2009.

Τυπάλδος – Ιακωβάτος Γεώργιος, *Ιστορία της Ιόνιας Ακαδημίας*, εκδ. εισ. σχόλ. Σπύρος Ι. Ασδραχάς, εκδ. Ερμής, Αθήνα 1982, σσ.20-21.

Χαμχουγιάς Χρήστος Β., Ο Οικουμενικός Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Γρηγόριος ο ΣΤ΄ ο Φουρτουνιάδης, εν μέσω εθνικών και εθνοφυλετικών ανταγωνισμών, Διδακτορική διατριβή, υποβληθείσα στο Τμήμα Ποιμαντικής και Κοινωνικής Θεολογίας του Α.Π.Θ.

